

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Kamu Yönetimi Bilim Dalı

ULUS DEVLET, BÜROKRASİ VE SİYASET EKSENİNDE
OTORİTENİN MEŞRU KULLANIMI

Hazırlayan
Adem SELEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hakan CANDAN

KARAMAN – 2017

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Kamu Yönetimi Bilim Dalı

ULUS DEVLET, BÜROKRASİ VE SİYASET EKSENİNDE
OTORİTENİN MEŞRU KULLANIMI

Hazırlayan
Adem SELEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hakan CANDAN

KARAMAN – 2017

ÖZET

Vesayet sistemi son yıllarda kamu yönetimi ve siyaset bilimi alanlarının en tartışmalı ve gözde konularından biridir. Ulus devletlerde yöneten, yönetilen ilişkisini anlamaya imkan tanıyan bu kavram aynı zamanda yakın dönem siyasi tarihimizin en önemli belirleyenleri arasındadır. Özellikle askeri darbeler ile birlikte gündeme gelen vesayet kavramı demokratik ülkelerde aşılması ve şeffaf hale getirilmesi gereken önemli hususlar arasındadır. Dolayısıyla modern ulus devleti ve reflekslerini anlamak açısından vesayet sisteminin sosyal bilimler açısından anlaşılması bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır.

Türkiye bağlamında devlet, meşruiyet ve vesayet kavramlarını anlamaya imkan tanıyan trajik bir hadiseler vardır. Bu hadiselerin birçoğu atanmışlar ile seçilmişler arasındaki gerilime dayanmaktadır. Bu gerilim esasında siyaset ile bürokrasinin gerilimidir. Türkiye özelinden bakacak olursak bürokrasinin vesayet kullanımı bu gerilimin başlıca nedenleri arasındadır. Bu çalışma bürokrasinin vesayet üzerinden siyasetin yetkilerine ortak olma çabasını örnekler üzerinden ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kavramlar: Bürokrasi, Siyaset, Ulus Devlet, Otorite, Vesayet.

ABSTRACT

In the last years, the tutelage regime has been one of the most debated and popular subjects of the public management and the political science. The concept provides to understand the relationship between the ruler and the ruled in nation-states and it has also been one of the most important determinants of our recent political history. The tutelage regime which especially came up with the military coup d'états is an important issue that should be overcome and transparent in the democratic countries. Thus, to understand the tutelage regime in terms of social sciences is essential in order to understand modern nation-state and its reflexes.

In the context of Turkey, there are tragic incidents which provide to understand the concepts of state, legitimacy and tutelage regime. These incidents generally are based on the tension between the elected and the appointed. Indeed, this tension is between the politics and the bureaucracy. From the perspective of Turkey, the main reason behind this tension is the bureaucracy's tutelage on the politics. This study aims to put forward the bureaucracy's efforts to take over the competence of politics through examples.

Key Words: Bureaucracy, Politics, Nation-state, Authority, Tutelage Regime.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	4
1. BÖLÜM: DEVLET KAVRAMININ GELİŞİMİ VE ULUS DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	7
1.1. Devletin Zorunlu İlkesi: Otorite	7
1.2. Devlet Kavramının Gelişimi	15
1.2.1. Antik Yunan’da Devlet.....	17
1.2.1.1. Sparta.....	19
1.2.1.2. Atina	21
1.2.1.3. Demokrasinin Keşfi.....	22
1.2.2. Ortaçağ’da Devlet.....	23
1.2.2.1. Feodalizm	25
1.2.2.2. Toplumsal Sınıflar.....	27
1.2.2.3. Mali Düzen.....	29
1.2.2.4. Kilise	30
1.2.2.5. Feodalizmin Çöküşü.....	33
1.2.3. Ulus Devletlerin Ortaya Çıkışı	34
2. BÖLÜM: BÜROKRASI VE SİYASET İLİŞKİSİ	43
2.1. Türkiye’de Bürokrasi	46
3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE BÜROKRATİK DİRENÇ	49
3.1. Şırnak’ın Sosyo Kültürel Yapısı	49
3.1.1. Tarih	49
3.1.2. Coğrafya	50
3.1.3. Ekonomik Yapı.....	52
3.1.4. Toplumsal ve Kültürel Yapı	54
3.1.5. Sosyal Yapı.....	55
3.1.6. Siyasi Yapı.....	55
3.2. Uludere.....	58
3.3. Türkiye’de Askeri Vesayet Meselesi	61
3.4. Pretoryen Devlet ve Askeri Vesayet	67
3.5. Uludere Olayı.....	71
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	80

GİRİŞ

Tarih boyunca yöneten ve yönetilen ilişkisinin nasıl olması gerektiği, ideal bir yönetimin ne olduğu gibi sorular, siyaset felsefesinin ve daha sonra gelişen siyasal disiplinlerin önemli tartışmalarına temel oluşturmuşlardır. Bu klasik sorular, varlıklarını devam ettirmektedir ve insanlar yaşadıkça da var olmaya devam edecekleri tahmin edilebilir. Yöneten ve yönetilen ilişkisi, en küçük sosyolojik birimlerden, en makro düzeydeki örgütlenmelere kadar karşılaşılabilecek bir ilişki türüdür. Düşünce tarihi boyunca bu ilişkinin meşruiyet temeli tartışılmıştır ve bu tartışmaların en önemli kavramları otorite ve devlettir.

Otorite, meşru olan iktidar ya da güçtür. Meşru olması dolayısıyla sınırsız değildir, ahlaki, dini, hukuki, siyasi sınırlara sahiptir. Devlet ise otorite dolayısıyla örgütlenmiş bir aygıttır. Devletin ortaya çıkışı, geçirdiği merhaleler vs. otoritenin tarihsel değişimini göstermesi açısından da önemlidir. Bu yüzden bu iki kavram, birbirlerini tamamlayan, birbirlerinden farklı düşünülemez iki kavramdır. Batı'da modernleşme ile birlikte otoritenin meşruiyet temeli ve devlet yapıları da değişmeye başlamıştır. Böylece Fransız İhtilalinden itibaren ulus devletler ortaya çıkmaya başlamışlar ve zamanla bütün dünyaya yayılmışlardır. İmparatorlukların yıkılmaları ve ulus devletlerin yükselmeleriyle birlikte vatandaşlık merkezli kimlik politikaları öne çıkmaya başlamıştır. Burada meşruiyet kaynağı artık bir gelenek, kültür ya da soya dayanmanın ötesinde ulus devletin bizatihi kendisi olmuştur. Başka bir deyişle, insanı vatandaş olarak tanımlayan ve kendi tanımı merkezinde onu kabul ya da reddeden bir anlayış ulus devletin temel karakteristiklerinden birisini oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devletleşmesini anlayabilmek için Osmanlı'nın son yüzyılında yoğun bir modernleşme hamlesine dikkat etmek gerekmektedir. Türkiye modernleşmesi, önce merkezileşme ve bürokratikleşme, ardından da ulus devletleşme dolayısıyla toplum mühendisliği aşamaları üzerinden anlaşılabilir bir süreçtir. Bu sürecin en önemli ve öncü kurumlarından birisi ordu olmuştur. Ordunun öncü rolü sadece Türkiye açısından geçerli değildir. Aynı zamanda Batı Avrupa'daki tecrübeye de ordunun önemli roller üstlendiği tespit edilebilir. Tarihsel süreçte Türkiye'de ulus devlet bünyesinde sivil ve askeri otoritelerin uzlaşarak demokratik bir meşruiyet zemini oluşturamadıkları vakidir. Sivil siyaset, askeri vesayet varlığını daima hissetmiş, bazen de darbeler yoluyla engellenmiştir. Bu durum, orduya Türkiye siyasi kültürü dahilinde ayrıcalıklı bir konum sağlamıştır. Ancak bu konum ve demokratik bir rejimle yönetilme meselesi orduyu sık sık siyasi tartışmaların odağı haline getirmiştir.

Demokratikleşme, Avrupa Birliği uyum yasaları ve Kürt meselesine ilişkin devletin meseleyi yeniden tanımlayan ve özgürlükler etrafında adımlar atmaya başladığı bir dönemde Uludere ya da Roboski diye adlandırılan olay yaşanmıştır. Bu olay, yaşandığı dönemde insan hakları açısından yoğun tartışmalara sebep olmuştur. Bu çalışma, Uludere Olayı açısından devlet, otorite ve meşruiyet meselelerini anlamaya ve açıklamaya çalışan bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Tezin birinci bölümünde otorite ve devlet kavramları tarihsel açıdan teorik olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ilk şehir devletlerinin ortaya çıkışı, Batı'da ulus devlet örgütlenmelerinin ortaya çıkışını hazırlayan sebepler ve olaylar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde devlet, otorite ve meşruiyet kavramları, birlikte karşılıklı ilişkileri dahilinde değerlendirilmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise Şırnak iline ve Uludere ilçesine ilişkin bilgiler paylaşılmış ve bölgede uzun yıllardır yaşana gelen terör meselesi açısından askeri vesayet konusuna değinilmiştir. Ardından Uludere Olayı

bağlamındaki tartışmalar, Türkiye açısından ulus devlet, otorite ve meşruiyet kavramları temelinde ele alınmıştır.

1. BÖLÜM: DEVLET KAVRAMININ GELİŞİMİ VE ULUS

DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. Devletin Zorunlu İlkesi: Otorite

Tarih boyunca her toplumda, yönetenler ve yönetilenler ayrımı var olmuştur. Yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği, ideal bir yönetimin ne olduğu gibi meseleler düşünce tarihi boyunca tartışılmış ve tartışılmaya devam eden meselelerdir. Bu durum, düşünsel bir ilgi odağından fazlasını ifade etmektedir. Zira yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkinin analizi, bir ihtiyaçtan ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan insanın doğa ile kurduğu ilişki sonrasında ortaya çıkan tekniğin, tekrar insanlığın her tecrübesine konu olduğunda gelişmesi; diğer taraftan insanoğlunun zamanın değişimine ayak uydurma çabası; yöneten ve yönetilen ilişkisinin düzlemlerinin de sürekli revize edilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Yöneten ve yönetilen ilişkisinin düzleminin değişme ihtiyacı da, tabii olarak yeni formları ve yeni ilişki biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda göçebe toplumlardaki yöneten-yönetilen ilişki düzlemi ile imparatorluklardaki ya da ulus devletlerdeki ilişki düzlemi, birbirinden farklı olmuştur. Fakat her düzlemde değişmeyen hususlar vardır. Bu hususlar, yöneten ve yönetilen ilişkisinin ontolojik zeminini teşkil eder. Her tarihsel ve toplumsal tecrübede, bu hususlarla karşılaşmak mümkündür. Bugünkü devlet anlayışını ve daha özelde teritoryal devlet mantığını analiz edebilmek için öncesinde bu hususların neler olduğunu ve yöneten-yönetilen ilişki zemininde nasıl bir anlam ifade ettiğini anlamak gerekmektedir. Bu hususlardan ilki, otoritedir.

Otorite kavramı, sıklıkla ilişkili olduğu ilgili kavramlarla (Güç, etki-nüfuz ve liderlik) siyaset felsefesi ve sosyal bilimlerde çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Bu çeşitlilik, kavramın pek çok alanda kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal bilimlerin ortaya çıkışından beri otorite, çeşitli alt alanlarda araştırma konusu da olmuştur. Aile (ebeveyn otoritesi), küçük gruplar (resmi olmayan otorite ve liderlik), kiliseler, ordular, endüstriyel ve devlet bürokrasisi (örgütsel ve bürokratik otorite) gibi alanlar örnek olarak gösterilebilir. En ilkel aşiret topluluğundan modern ulus-devlet ve uluslararası organizasyonlara (siyasi otorite) kadar topluluk çapında veya kapsayıcı örgütler gibi çeşitli konularda araştırma konusu olmuştur (Peabody, 1968: 473). Bu yüzden otorite kavramı etrafındaki tartışmalar ciddi bir literatüre karşılık gelmektedir.

Otorite ve meşruiyet merkezinde yer alan tartışmalar, modern devletin yükselmesinde de odak olmuştur. Hiçbir devlet, sadece baskı kurma gücüne dayanarak uzun süre ayakta kalamamıştır. İstikrarlı bir devletin varlığından söz etmek için halkın, iktidarın eylemlerini çoğunlukla ve çoğu zaman kabul etmesi gerekmektedir. En azından yönetilenlerin rızasını kazanmak yönetenler açısından önemli bir meşruiyet kaynağıdır. Meşruiyet olmadan bir devletin sürekliliğini sağlaması mümkün değildir. Bu nedenle sadece gücün etkin bir şekilde kullanılması için değil, aynı zamanda meşru gücün yani otoritenin uygulanması için de ciddi çaba sarf etmek gerekmektedir (Pierson, 2004: 17-18).

Siyasi otoritenin gerekçesi (nedeni), egemenliğin yeri, özgürlük ve otoritenin dengelenmesi, siyasi yükümlülüğün gerekçeleri gibi sorular, Platon ve Aristoteles'ten günümüze kadar siyaset felsefesinin temel soruları olmuştur. Bununla birlikte bu büyük düşünürlerin tartışmalarına katkı sağlayan Batılı düşünürler, Saint-Augustinus, Thomas Aquinas, Machiavelli, Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau vd. sadece

olması gerekenlerle ilgili sorularla ilgilenmemişlerdir. Ayrıca otorite ve iktidarın, aslında toplumda nasıl dağıtıldığı konusundaki soruları da ele almışlardır. Bu politik filozofların ve sosyal bilimcilerin farklı sonuçlara vardığı ölçüde, genellikle bu kavramlar farklı şekillerde kullanılmışlardır (Peabody, 1968: 473). Bu arada alandaki tartışmaların tarihsel olaylara bağlı olarak devam ettiği ve farklı anlayışlar etrafında kavramların yeniden ele alındığı ya da üretildiği dikkate alınmalıdır.

Otorite, en basit tanımıyla “meşru iktidar” olarak tanımlanmaktadır. İktidar, başkalarının davranışlarını güç dolayısıyla etkilemek iken; otorite, bunu yapma hakkı ya da yetkisidir. Bu nedenle otorite, herhangi bir şekilde zorlama ya da manipülasyondan ziyade, kabul edilmiş bir itaat biçimidir. Dolayısıyla otorite kavramı, meşruluk veya haklılıkla örtülü iktidar anlamına gelmektedir (Heywood, 2015: 24). Otoritenin meşruiyet kavramıyla birlikte tartışılmasının en önemli sebeplerinden birisi, onun sadece iktidar ya da güç olmamasıdır. Gücün nasıl sınırlandırılacağı siyaset felsefesinin en önemli meselelerinden birisidir ve otorite ile ilgili tartışmalar burada başlamaktadır.

Otorite, gücü *ultima ratio* (son neden/son söz) olarak kullanmaktadır. Bu nedenle otorite, sadece inandırma alanında değil, zorlama alanında da etkindir. Fakat otoriteyi, güç ile karıştırmamak gerekmektedir (Raynaud, Rials, 2011: 639). Güç, başka kişilerin davranışlarını etkileme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Otorite ise bunu meşru yolla yapmak olarak ifade edilmektedir (Heywood, 2012: 158). Böylece her otorite bir güç ya da iktidar iken her iktidar otorite değildir. Meşruiyet, iktidar ile otoriteyi ayıran en önemli kriterdir.

Sosyal bilimlerde otorite kavramı denilince akla ilk gelen isimlerden birisi Max Weber'dir. Weber'in ünlü otorite tipolojisi, siyaset alanı için bir milat olarak kabul edilir.

Çünkü Weber'den sonra otorite kavramının içeriği ve çeşitleriyle ilgili çok sayıda teori ortaya atılmıştır (Bal, 2014: 251). Weber, siyasal meşruluğun üç kaynaktan doğabileceğini ileri sürmüştür: Geleneksel otorite, hukuki (rasyonel) otorite ve karizmatik otorite (Kapani, 2016: 100). Otorite hakkındaki bu tasnif, sosyal bilimler açısından oldukça özgün ve tarihsel karşılığı olan bir tasniftir.

Geleneksel otorite, çok eski zamanlardan beri var olan ve süre gelen geleneklerin kutsallığına dayanmaktadır. Bu geleneklere göre gücü kullananların meşruluğu, yerleşik inanca dayanmaktadır. Rasyonel otorite ise normatif kuralların meşruluğu ve yasalara göre egemenlik konumuna getirilenlerin emir verme hakkı olduğuna dayanan yasal otoritedir. Karizmatik otorite, bireyin istisna kutsallığına, kahramanlığına ve örnek gösterilebilecek özelliklerine ya da onun tarafından açıklanan/emredilen normatif kalıpların ya da emrin kutsallığına olan bağlılığa dayalıdır (Weber, 2014: 52-53). Weber'e göre insanlar, doğal determinizmin dışında toplumsal ve tarihsel bir determinizm içinde eylemde bulunurlar. İnsanların eylemleri semboliktir ve sembollere anlamlar yüklenir. İnsanların her an ve şartta gerçekleştirebileceği eylemler, kendisine atfedilebilecek muhtemel yeni ve farklı anlamlar içerebileceğinden dolayı, bu eylemlerden teşekkül edecek sosyal hayat ve sosyal yapılar da, durağan değil, dinamiktir. Böylece otorite hakkında da toplumlara göre tarihsel olarak farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Rasyonel otoritenin basit şekillerine tarih boyunca rast gelinmişse de bu otorite tipi modern dönemde hakim olmuştur.

Weber'in otorite konusuna yaklaşımının en önemli özelliği, otoriteyi meşruluk ile özdeşleştirmiş olmasıdır. Çünkü insanlar, yetkisinin meşru olmadığını düşündükleri kişilere itaat etmezler. Bu nedenle Weber'e göre bir toplumda otorite duygusunun varlığı,

insanlar yöneticilerine gönüllü itaat ettikleri zaman ortaya çıkmaktadır. Eğer insanlar itaat için zorlanıyorsa bunun en temel nedeni, insanların yöneticilerini meşru görmemelerinden kaynaklanmaktadır (Sennett, 2014): 35). Esasen tüm devletler, bir güç/şiddet üstüne inşa edilmişlerdir. Tam da bu noktada önemli olan, bu gücün meşruiyetidir (Aydın, 2013: 110).

Held, devletin talimatlarına itaat etme ve uygun davranmamızın nedenlerini şu şekilde sınıflandırmıştır (1989: 101):

- 1- Bu konuda başka bir seçenek yoktur (Emirlere uymak ya da şiddetle karşılaşmak).
- 2- Bunun üzerinden daha önce düşünülmemiştir ve her zaman böyle yapmayı sürdürürüz (Gelenek).
- 3- Bu şekilde ya da diğer şekilde mevcut konu ile meşgul olmak istemeyiz (Kayıtsızlık).
- 4- Durumdan hoşnut olmasak bile mevcut durumun daha farklı olabileceğini tahayyül edemediğimizden omuz silker ve mevcut durumu kader gibi görerek kabul ederiz (Pragmatik göz yumma).
- 5- Olanlardan memnun olmamıza rağmen kendimize bir son garanti edebilmek için onlarla birlikte yaşamayı tercih ederiz. Böylece uzun vadede bizim yararımıza olduğundan mevcut duruma itaat ederiz, göz yumarız (Yarar temelli veya şartlı kabullenme).
- 6- Karşılaştığımız koşullarda bir topluluğun bireyleri olarak neyin "haklı", "doğru" ve "uygun" olduğuna karar veririz. Böylece bu bizim gerçekten yapmak zorunda olduğumuz veya yapmamız gerektir (normatif kabul).
- 7- İçinde bulunduğumuz durum zaten kabul edeceğimiz bir durumdur (İdeal normatif kabul). Bu ayrımlar analitiktir: Gerçek hayatta, elbette, birçok farklı anlaşma türü birlikte kaynaşmaktadır.

Bu unsurlar, bireylerin devlete itaat etmek için kullanacağı gerekçeleri göstermektedir. Bunlardan yalnızca bir tanesi açıkça şiddet tehdidini, diğer ikisi de devlet

otoritesinin güçlü bir şekilde meşru olarak kabul edilmesini içerir. Held'e göre (1989: 20), halkın kendi meşruiyetini eleştirel bir şekilde düşünmemesi ve bunu giderek örgütlü bir siyasi harekete dönüştürmemesi, devlet için yeterli olacaktır. Bu politik kayıtsızlık, Roma döneminin "ekmek ve sirk" anlayışının (belki de Milli Piyango ve rejim denetiminde "reality TV" yayınları gibi) çağdaş benzerlerini kullanarak sürdürmek, devletin işine gelmektedir

Otorite (*auctoritas*) kavramının kökeni, Roma'ya aittir. Latince *auctoritas* kelimesi, artırmak anlamına gelen *augere* kelimesinden türetilmiştir. *Auctoritas*, Roma döneminde yaşlılardan oluşan soylular meclisinden oluşurdu. Romalılar, otoritenin kaynağı olarak telakki ettikleri kuruluşu, sürekli olarak yüceltmişler ve dönemsel olarak ona en yakın olanları, yani yaşlı senatörleri, otorite kabul etmişlerdir. Romalıların anlayışında, Senato'nun yaşlı üyelerine tanınan otorite (*auctoritas*), halka tanınan iktidara (*potestas*) tezat teşkil etmekteydi. Halk, kararları alma ve uygulama yetkisine sahipken, senatonun yaşlı üyelerinin tavsiyesi ile emir arası bir şey olan bir tür talimat verme yetkileri vardı (Bkz. Friedrich, 1972: 47; Hammond, 2009: 45; Bal, 2014: 250-251).

Otorite, en azından asgari bir gönüllü uyum ile bağlantılı olan belirli bir içeriğe sahiptir. Komuta, belirli bir insan grubu tarafından itaat edileceği anlamına gelen bir iktidar örneğine atıfta bulunmaktadır. Otorite, diğer sosyal aktörleri etkilemek için devletler ve onların kurucu kurumları, köy toplulukları, dini gruplar ve diğer kuruluşlar gibi siyaset-hukuk kurumlarının kapasitesini karakterize eder (Sikor & Lund, 2009: 8-9). Çünkü her otoritenin dayandığı bir temel ya da temeller (dini, hukuki, ailevi vs.) ve sınırları bulunmak durumundadır. Otoritenin meşruiyet sınırları konusu hukukun alanına gelmektedir.

Otorite konusunda tarih boyunca dört farklı (esasen farklı ve birbirine indirgenemez) teoriler önerilmiştir:

1- Teolojik ya da teokratik teori: Birincil ve mutlak Otorite Tanrı'ya aittir; diğer tüm (göreceli) makamlar buradan türetilir. (Bu teori esas olarak Scholasticler tarafından hazırlanmıştır, fakat meşruluk partizanları otoritenin kalıtsal olmadığını ifade ederler)

2- Platon'un teorisi: 'Tam' veya 'meşru' otorite 'adalet' veya 'eşitlik' üzerine dayanmaktadır ve doğmaktadır. Farklı bir karaktere sahip herhangi bir makam, gerçekte yalnızca (daha az veya kaba) güç haricinde hiçbir şekilde bir sahte otoritedir.

3- Aristoteles'in teorisinde otorite bilgeliği, bilgiyi ve hemen şimdiyi aşmanın öngörme ihtimalinde bulunmaktadır.

4- Hegel'in teorisi, otoriteyi usta ve köleye (kazananın ve yenilgiye uğrattığının) indirgeyen teorisidir; bunlar, ölenleri ölümle itham ettikleri sürece yaşamını riske atmaya hazırdır. Dört teorisinin tümü, münhasırdır. Her biri, yalnızca bir tür Otoriteyi (yani tarif ettiği otoriteyi) onaylar ve diğer 'otoriter' fenomende saf ve basit kuvvetin tezahüründen başka bir şey görmez (Kojève, 2014: 55).

Çağdaş Amerikalı sosyolog Richard Sennett (2014: 34), otoriteyi “iktidar koşullarını yorumlama, bir güç imgesi tanımlamak suretiyle denetim ve nüfuz koşullarına bir anlam verme çabası” şeklinde tanımlamıştır. Ona göre burada aranan, somut, güvenceli ve istikrarlı bir güçtür. Somut olma, güvenilir olma ve istikrar otoritenin varlığı ve sürekliliği açısından önemli unsurlardır.

Meşruiyet, belirli konulardaki görüşleri başkalarınınkinden daha üstün olan ve dolayısıyla inanılmaya hakkı olan bir uzmana ya da uzmanlığa atıfta bulunur. Fakat daha sıklıkla bu sözcük pratik otorite demektir; bu, bazı kişilerin veya diğer kişilerin davranışlarını etkileyen kararlar almalarını sağlayan bir toplumsal rolü işgal eden kişilere atıfta bulunmaktadır. Siyasal otorite, pratik bir otorite türüdür. Otorite, zorlayıcı gücün meşru bir şekilde kullanılması değildir. Bazen X, kendini savunma veya insani müdahale durumunda olduğu gibi Y'yi zorlamak için ahlaken haklı olabilir ancak bu, X'in Y üzerinde

yetkisinin olduğu anlamına gelmez (Chan, 2001: 25). Bu ve benzeri meseleler, otorite ve meşruiyet konularının etik tartışmaları arasındadır. İlginç olan şeylerden birisi de otoritenin tarihsel olarak değişmesine rağmen otorite konusundaki etik tartışmaların geçmişten günümüze güncelliğini korumasıdır. Başka bir deyişle otorite ve meşruiyet konularındaki ahlaki tartışmalar klasikleşmiştir.

Modern devlet tarafından tekelleştirildiği iddia edilen şey, yalnızca meşru bir güç kullanımı değil, aynı zamanda insanların davranışlarını kanun yoluyla emreden otoritedir. Otorite, bağlayıcı kabul edilen komutlar veya kararlar vasıtasıyla kullanılır. Bir devlet, uyumluluğu güvence altına almak için baskıya ne kadar zor dayanıyorsa, konularında sahip olduğu yetki, o kadar az olur. Otoritenin karakteristik faaliyeti, tehdit veya kuvvet değil, emirdir (Chan, 2001: 25).

Otorite, insanların davranışlarını ikna ya da baskı olmadan yönlendirmenin bir yoludur. Otorite, güvenilir bir şekilde itaat almak için başkalarının güvenine veya tanınmalarına dayanmaktadır. İkna edici ve zorlayıcı tedbirler, otorite figürünün elinde olabilirken, bu önlemlere başvurma ihtiyacı, otorite figürüne olan güven eksikliğine işaret eder. Çünkü bir otorite temsilcisi, yaptığı ya da dayanmadığı şeylerle ilgili açıklama yapmak ya da zor kullanmak zorunda değildir. Mevcut statüsü, kurumu ya da uzmanlığı, bunun için yeterlidir. Tam da bu noktada bir otorite figürü statüsünü zorlamak, zorunda kalmadan itaat edilmesini sağlayan birisidir. Otorite, insanlara itaat ettirir (Hegel, 2010: 100). Bu yüzden otorite temelinde bir yöneten ve yönetilen; emreden ve tebaa olan ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

1.2. Devlet Kavramının Gelişimi

Türkçede “devlet” olarak ifade edilen kelime, Arapça kökü “دولة” (devle) olan kelimenin mastar halidir. Mütemadiyen değiştirmek, arka arkaya getirmek, döndürmek, zaman veya talihin el değiştirmesi gibi anlamlara gelen “devle” kelimesi, yönetici ve karar verici erkin yani iktidarın el değiştireyor olmasını çağırıştır (Wher, 1976: 302). Devlet kelimesinin İngilizce karşılığı olan “state” kelimesi ise Latince status kelimesinden türemiştir. Status kelimesi ise duran, sabit olan, değişmeyen şey anlamlarına gelir (The American Heritage Dictionary, 2000: 2048). Görüleceği üzere aynı kavramın bir dildeki karşılığı harekete işaret ederken, başka dildeki karşılığı durağanlığa işaret etmektedir. Olguları ifade eden kelimeler, ekseriyetle o olguların muhtevasından mülhemdir. Tarih boyunca devlete sahip olma arzusu, bu uğurda mücadelelerin verilmesi, devlet kelimesinin şans/talih anlamından hareketle ortaya çıkmış olabileceği kanısını güçlendiriyor ama yine de aynı olguya gönderme yapan devlet ve state kelimelerinin ne derece kendi muhtevasından mülhem bir şekilde neşet ettiği konusu, tartışması yapılabilecek bir konudur.

Devlet mefhumu ile ilgili yapılan tanımlamalarda muhtelif farklılıklar olsa da, Georg Jellinek’in yaptığı devlet tanımı, genel itibariyle kabul gören bir tanımlama olmuştur. Bu tanımlamaya göre devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan belirli bir insan topluluğunun oluşturduğu bir örgütlenmedir (Jellinek, 1911: 296). Tanımdaki “belirli bir toprak” ifadesi, sınırları belirlenmiş olan bir toprak parçasına (teritorya) işaret eder. Devletler arasında önceleri net bir şekilde belirli olmayan olan sınır konusu, bilhassa Vestfalya Antlaşması sonrasında oldukça önem kazanmış ve devletlerin sahip oldukları toprakların nerede başlayıp nerede bittiği konusu önemli bir hal almıştır.

Tanımdaki “egemen olan belirli bir insan topluluğu” ifadesi ise sınırları belirlenmiş toprak parçasında yaşayan insanların, o ülkeyle ilgili yegane tasarruf sahibi insanlar olduğuna işaret eder.

Devlet, kendisini teşekkül ettiren toprak, millet ve o millete münhasır olan egemenlikten ayrı olan tüzel bir kişiliktir. Nasıl ki bir bileşik, kendisini meydana getiren elementlerden neşet etmiş ama o elementlerden farklı özellikler gösteren ayrı bir madde haline gelmişse, devlet de, kendisini teşekkül ettirmiş olan toprak, millet ve egemenlik unsurlarından ayrı bir tüzel kişilik haline gelmiştir. Toprak, millet ve egemenlik unsurlarının kesin bir şekilde bir arada olmasının dışındaki rejim, yönetim mekanizmaları, bağlı olunan hukuki metinlerin referans kaynakları gibi unsurlar ise devletin var olup olmamasıyla ilgili olan konular değil, devletin muhtevasıyla ilgili olan konulardır. Devletlerin muhtevalarıyla ilgili olan bu ve bunun gibi konular, tarihsel süreç içerisinde muhtelif sebeplerden dolayı değişim gösterebilirler. Belirli bir zaman diliminde monarşi rejimi ile yönetilen bir devlet, başka bir zaman diliminde farklı bir yönetim rejimi benimseyerek bir oligarşi, teokrasi veya cumhuriyet rejimi ile yönetilebilir. Aynı şekilde hukuk metinleri de görecelidir ve bunlar da tarihsel süreç içerisinde değişebilir.

Toprak, millet ve egemenlik unsurlarının kesin bir şekilde bir arada olmasının icap ettiği bugünkü devlet tanımıyla önceki çağlara baktığımızda, bu unsurların tam ve kesin bir şekilde yer almadığını söyleyebiliriz. Mesela Romalılar, bugün kullandığımız devlet kelimesi yerine şehir devleti anlamına gelen “civitas” kelimesini kullanmışlardır. Civitas, hukukî olarak “medenî hakları kullanma ehliyetine sahip yurttaşlar topluluğu” anlamına gelmektedir (Jellinek, 1911: 222). Bu ifadeye göre devleti teşkil eden unsur olarak sadece millete bir gönderme vardır. Oysa günümüz devlet tanımlamasında toprak,

millet ve egemenlik, kesin bir şekilde bir arada olmalıdır. Yine Antik Yunanlılara bakıldığında devlet kelimesi yerine “polis” ifadesinin kullanıldığı görülür ki bu ifade, site yani şehir anlamına gelmektedir (Jellinek, 1911: 221). Bu ifadede vurgu yapılan şey, şehirde yaşayan millettir ve modern devlet unsurlarından biri olan toprak konusuna dair bir vurgulama yoktur. İlerleyen süreçlerde, özellikle Ortaçağda imparatorluklar ve krallıklar ortaya çıkmıştır ama hepsi, azami olarak egemenliğe vurgu yapmışlar, modern devlet tanımlamasındaki toprak ve millet unsurlarını içermemişlerdir.

1.2.1. Antik Yunan’da Devlet

Polis denilen şehirlerden oluşan Antik Yunan’da her Polis, siyaseten bağımsızdı ve yerinden yönetiliyordu. Antik Yunan Polislerinde yaşayan insanların önemli bir kısmı, tarım işiyle uğraşarak geçimlerini sağlıyorlardı. Vatandaşlara ait topraklarda çalışanlar, kölelerdi. Eski Yunan’da kölelik, vatandaşlara siyasal ve sosyal faaliyetlere katılacak zaman ve imkânı sağladığı için doğal bir kurum olarak kabul edilirdi. Bir kişinin hayatını kazanmak ve ailesini geçindirmek için siyasal faaliyetlere katılamayacak kadar çalışması gerekiyorsa o kişinin özgür bir hayat sürdürmeye layık olmadığı düşünülürdü (Foster, 1971: 28). Bunun dışında çömlekçilik, marangozluk gibi muhtelif işlerle uğraşan insanlar da vardı. Vatandaşların büyük bir kısmı, geçimini sağlamak için çalışmak zorundaydı. Bu zorunluluğun yerine getirilmesinden sonra arta kalan zamanda da vatandaşlar, kendilerini Polis meselelerine verirler, Agora’da (Pazar yeri) toplanıp, kamu meselelerini tartışıyorlardı (Mayo, 1964: 35). Kadınlar, çalışma hayatında yer almaz, ev işlerine bakarlardı. Bireysel özgürlükleri olmakla beraber siyasal haklardan mahrumdular (Millard, 1987: 30). Periferide yaşamak, çok yeğlenen bir şey değildi. Arzulanan, özenilen şey, Poliste yaşamaktı. Polisteki örgütlenme ve işleyiş, belirli bir sürekliliğe ve standarda

sahipti ve bu, insanlar için daha iyi bir hayat demektir. Polisin istikrarı, refahın devamlılığı, her şeyden, insanlardan bile daha değerliydi. Polisin güvenliği için küçük yaştan itibaren çocuklar eğitilir, iyi bir asker olmaları için çaba sarf edilirdi. Felsefe, sanat gibi uğraşlar gereksiz ve nahoş addedilir; ticari faaliyetlerin insanları yozlaştırdığı düşünülürdü.

Kent devleti (Polis) örgütlenişinin süreklilik kazanmasının ilkel demokratik kuramların genişletilmesine, birbirlerini tanıyan vatandaşlarda sınıf bilincinin erkenden uyanması sonucunda siyasal gruplaşmaların kristalleşmesine ve sonuçta siyasal düşünüşün gelişmesine katkıları olmuştur. Olumlu sayabileceğimiz bu etkileri yanı sıra, Yunan insanının kent devletlerine aşırı bağlılığı, kent devletleri arasında sürekli savaflara yol açmış; Yunan'ın birleşmesini engellemiş ve siyasal düşünüşü de (hiç değilse bazı düşünürlerde) kent devletinin ufuklarıyla sınırlandırmıştır. Gerçekten, çoğu Yunan düşünürü, kent devletini ideal bir toplum olarak gördüğü gibi, ondan küçük ve ondan büyük toplumsal ve siyasal birimlere pek ilgi göstermemiştir (Şenel, 1995: 113). Nitekim bu durum, dönemin filozoflarının metinlerine yansımıştır.

Polislere olan bağlılık, Polisler arası çatışma riskini arttırsa da, insanlar, Polisler arası ilişkileri pekiştirecek, çatışma riskini azaltacak kurumlara yönelmeyi de bilmişlerdir. Din, birliği hedefleyen en önemli kurumlardan birisidir. Dünya tarihinde insan ve toplumları en çok etkileyen, biçimlendiren unsurların başında din kurumu gelmiştir. Antik Yunan'da da din olgusu, sosyal hayatı düzenleyen, insan ve Polisleri kaynaştıran, insanlar arasında güven tesis ederek beraberlik sağlayan bir işleve sahip olmuştur. Çok Tanrılı inancın olduğu Antik Yunan'da önemli Tanrılar, Antik Yunan'ın en yüksek dağı olan Olimpos dağındadırlar ve ölümsüzdürler. Themis, aristokratik adalet anlayışının tanrıçasıdır. Yerleşmiş aristokratik değer ve kurumların (nomos) koruyucusu olarak kabul

edilir. Tanrısal otoriteye dayanan Themis, adaletten çok “doğruluğu” temsil eder. Dike Tanrısı ise daha çok “adalet”i temsil eder. Kanun önünde eşitlik, toplumun genel kabulüne uygun olma gibi demokratik değerleri ifade eder. Polis hayatının gelişmesiyle beraber Themis Tanrısı önemini yitirmiş, Dike Tanrısı önem kazanmıştır (Şenel, 1968: 19-20). Böylece Antik Yunan’da otoritenin meşruiyet kaynağı adalet fikri etrafında gelişmiştir. Bu durum, özellikle Platon ve Aristoteles’in siyaset felsefesi tartışmalarından takip edilebilir. Antik Yunan’daki toplumsal ve siyasal durumu en iyi yansıtan iki örnek Sparta ve Atina’dır.

1.2.1.1. Sparta

Sparta, M.Ö 1200-1000 civarlarında Trakya yönünden gelen Dor’ların, Lakonya’da Akhaların Mykene uygarlığını yıkarak kurdukları bir Polistir (Mansel, 1984: 113). Dor’lar, demir silahlar kullanan, ilkel, sosyal farklılaşmaya uğramamış, eşitlikçi kabilelerdi (Şenel, 1970: 173) fakat Sparta kurulup düzenli bir hayat ihdas edildikten sonra toplumda bir sosyal tabakalaşma oluşmuş ve Sparta’da, üç ayrı sınıf oluşmuştur. Bu üç sınıf, ele geçirdikleri toprakları ad çekmeyle paylaşan ve esas itibarıyla Sparta şehrinde yaşadıklarından ötürü “Spartalı” adını taşıyan aşağı yukarı 25000 kişiden ibaret aileler topluluğu (Spartanlar), Lakonya’nın dağlık bölgelerinde bir takım köy ve kasabalarda oturan, şahsen özgür ve oturdukları yerlerin idaresinde bir dereceye kadar bağımsız, fakat askeri ve siyasi bakımdan tamamıyla Spartalı’lara tâbi “Periokos”lar ve Spartalı’ların toprağa bağlamış ve elde ettikleri ürünün yüzde altmışını kendilerine vermek zorunda bırakmış oldukları “Helot” adını taşıyan eski Akha köylü topluluğu idi (Mansel, 1984: 114). Görüleceği üzere Spartanlar ve Periokoslar, kendi hayatlarında bir hürriyete sahiptir

ama Helotlar, köle gibidir. Spartanlar ve Periokoslar arasında ise siyasi mekanizmaları işletme ve karar verici konumda olma açısından fark vardır: Spartanlar, siyasi erkin yegane sahibidirlar. Periokoslar, sadece yerel yönetimlerinde görece bir siyasi karar verici konumdadırlar.

Sparta'nın zenginleşmesi ve güçlenmesinde, kazanılan savaşların önemi büyüktür. Bilhassa Peleponnes'de yapılan fetihlerin ardından zenginleşen Sparta toplumunda, bu gelişmenin bir sonucu olarak bir aristokratlar sınıfı da ortaya çıkmıştır. Yeni doğan bu sınıfla, krallar arasındaki iktidar mücadelesinin neticesinde krallar, aristokratların gücünü tanımış ve kendileri dahil 30 üyeden oluşan Gerusia adı verilen aristokratik bir Senato'nun kuruluşunu kabul etmişlerdir (Şenel, 1970: 175-176). Gerusia, İhtiyarlar Meclisidir ve Sparta'nın siyasi yapılanmasının önemli ayaklarından birisidir. Siyasi yapılanmanın diğer iki önemli ayağı ise Diarşi (iki başlı krallık) ve Apelladır (Halk Meclisi). Asıl hükümlerliği elinde tutan Apella, Gerusia ve "Eforus" adını taşıyan devlet denetçilerini seçer, barış ve ittifak gibi önemli sorunlara dair kararlar alır ve kanunlar çıkartırdı. Bu kanunların çıkartılması sürecinde eforuslar kanun taslaklarını hazırlar, bu taslaklar Gerusia'da görüşülür ve son olarak Apella'nın onayına sunulurdu (Mansel, 1984: 115-116).

Sparta'nın savaşlarda art arda yenilgiler almaya başlaması ve bilhassa Thebai ile yaptığı Lektura savaşını kaybetmesi, Sparta'yı çöküşe doğru sürüklemeye başlamıştır. M.Ö 146'da Romalıların egemenliğine girince de, varlığı sona ermiştir.

1.2.1.2. Atina

Atina, ticari hayatın çok canlı olduğu bir Polisti. Ege'ye kıyısı vardı ve bu durum, haliyle ticari akışkanlığı sağlıyordu. Zengin yer altı kaynakları ve verimli olan toprakları da Atina'yı zengin kılıyordu. Toplumsal yapı, Eupatridea (Aristokrat), Metroikos (Yabancılar), Thet (Halk) ve Köle sınıflarından oluşmaktaydı. Kölelerin haricindeki diğer tabakalara mensup insanlar, hürriyetlerine sahiptiler ama siyasal katılım, sadece Eupatridea ve Thet mensuplarına münhasırdı; Metroikos mensupları, siyasal katılımından izoleydi. Kadınlar da -görece olarak hür idiyse de- siyasal katılımında bulunamıyorlardı.

Atina'nın siyasi yapılanması, aristokrat zümrede yer alan Kral, Polemarkhos (Ordunun başkomutanı) ve Arkonlar (Sivil irade) dan oluşmaktadır. Areopag denilen aristokratlar meclisi ise tecrübeli ve asil kişilerden ve belki de devletin memurlarından meydana geliyor, siyasi, dini ve hukuki sorunlara bir çeşit danışma kurulu görevi görüyordu (Mansel, 1984: 183). Ancak asıl hükümlerlik hakkı, 20 yaşını doldurmuş tüm Atinalı erkek vatandaşların üyesi olduğu Eklesia (Halk Meclisi)'ya aitti (Sabine, 1969: 4). Bu meclis, devlet memurlarını seçer, kanunlar çıkartır, harp, barış ve ittifak gibi önemli konulara dair kararlar alırdı (Mansel, 1984: 183).

Spartalılardaki insanın devlet için var olduğu inancının Atina'da da geçerli olup olmadığı konusunda muhtelif görüşler vardır. Atina'da da Sparta'da olduğu gibi insan, devlet için vardır görüşünün yanı sıra devlet, insan içindir görüşünü benimseyenler de vardır. Bu görüşe göre Atinalı bir vatandaş, bir Spartalı vatandaştan farklı olarak polise bir takım aşkın, kendini feda etmesini gerektirecek derecede ulvi değerler yüklemeydi. Bunun yerine Atinalı vatandaşlar arasında, polisin, bireyin mutluluk ve refahı için var olduğu fikri ağır basardı. Bu çerçevede bir Atinalı vatandaşın gözünde polis, mümkün

olduğu kadar çok sayıda vatandaşa servet, soy, statüye dayalı bir ayırım yapmaksızın kamu işlerine eşit derece katılma hakkı tanıyan, içinde düzenli bir hayatın sürdürülebileceği, bireyin doğal yeteneklerinin en iyi şekilde gelişme imkânı bulabileceği bir toplumdur (Sabine, 1969: 12).

M.Ö 404'te Peleponnes Savaşlarında ağır bir mağlubiyet alan Atina, iç meselelerini de çözememenin ve bundan ötürü yurttaşlık aidiyetlerinin zayıflamasının da etkisiyle çökmeye başlamıştır. Makedonya ile yaptıkları savaş sonrasında Makedonya egemenliğine girmiş; M.Ö 86'da Romalıların işgali sonrasında da varlığı, son bulmuştur.

1.2.1.3. Demokrasinin Keşfi

Her ne kadar günümüzde muhtevası ve niteliklerinde muhtelif farklılıklar olsa da bir yönetim biçimi olarak telakki edilen Demokrasi ifadesi, ilk olarak Antik Yunan'da keşfedilmiş ve uygulanmıştır. Demokrasi kelimesi, halk anlamına gelen “demos” ve egemenlik anlamına gelen “kratos” kelimelerinden oluşmaktadır ve halkın doğrudan kendi kendini yönetmesini, “halk yönetimini” ya da “halkın egemenliğini” ifade etmektedir (Çınar, 2014: 207).

Atina aristokratları ile tebaa arasındaki makasın açılması sonucunda Aristokratlar, dağılma emareleri gösteren sistemi ihya etme ve kendi durumlarını tahkim etme adına yasal reformlar yapmışlardır. Teolojik ve şifahi referanslara dayanan ve keyfi bir şekilde tevile açık olan mevcut yasalar (thesmoi) tasfiye edilerek, insan ürünü olan, şeffaf yasalar (nomoiye) ihdas edilmiştir. İhdas edilen bu yeni yasalar sorunları tam olarak gideremeyince, yeni bir yargı reformu yapmak için Solon görevlendirilir. Siyasal hakların

tekrardan düzenlenmesi, borçların yapılandırılması veya affedilmesi, vergi düzenlemeleri gibi bir dizi reform yapılır. Drakon yasaları, suçlar için öngördüğü cezaların ağırlığı nedeniyle aşırı sert olarak değerlendirilebilirse de, aristokrasinin hukuk alanındaki egemenliğine belirli bir sınırlama getirmesi nedeniyle, Atina'da demokratik sürecin gelişimi açısından bir ilerlemeydi (Buckley, 1996: 88).

Demokrasinin bir çeşidi olan doğrudan demokrasinin bir örneği, Antik Yunan'daki Halk Meclisi'dir. Antik Yunan demokrasisinde Halk Meclisi, temel kurumu oluşturmuş ve buraya, 20 yaşına gelen her erkek yurttaş katılabilmıştır. Bu meclis, yılda en az on kez toplanmıştır ve yasaları kabul eden, savaşa, barışa ve vergi toplanmasına karar veren organdır (Kışlalı, 1984: 67). Halk Meclisine katılmak, siyasi bir eylemdir. Siyasi eylem ise toplumsal tabakalaşmalar olduğu için belirli sınıflara münhasır bir haktır. Dolayısıyla demokrasinin ilk denemeleri olarak telakki edebileceğimiz bu uygulama, kısmi, sınırlı bir demokrasi uygulamasıdır. Atina'da kamu yaşamı, demokratik bir biçime sahip olmasına karşın, kentin önderleri ve komutanları, uzun süre geleneksel siyasi üstünlük iddiaları olan aristokratik ailelerden gelmişlerdir (McNeill, 2015: 191).

1.2.2. Ortaçağ'da Devlet

Tarihte sahnesindeki önemli ânlar; değişim ve dönüşümler, Tarihçiler tarafından bir dönemin sonu ve yeni bir dönemin başlangıcı olarak kategorileştirilmiştir. Bu kategorileştirmeye göre yazının icadından (M.Ö. 4000-3500) Batı Roma İmparatorluğu'nun Kavimler Göçü (375) sonrasında zayıflayarak yıkılmasına (476) kadarki dönem, İlkçağ olarak tanımlanır. Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından başlayarak coğrafi keşiflerin yapıldığı, bilimsel ilerlemelerin sağlandığı, Protestanlığın

yükseldiği ve İstanbul'un fethedildiği (1453) zamana kadarki olan dönem ise Ortaçağ olarak tanımlanır. İstanbul'un fethi ile Fransız İhtilaline (1789) kadarki olan dönem ise Yeniçağ olarak tanımlanır. Fransız İhtilalinden sonra başlayan ve halen günümüzün de dahil olduğu dönem ise Yakınçağ olarak tanımlanır.

Asya'dan Batı'ya doğru göç hareketleri başlayınca, Roma İmparatorluğu'na mücavir olan Franklar, Gotlar, Vandallar, Lombardlar, Jütler gibi kavimler, kendi güvenliklerinden endişe duymaya başlamışlardır. Roma İmparatorluğu'nun 364'te Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) ve Batı Roma İmparatorluğu olarak ikiye ayrılması sonrasında mücavir kavimler, Roma İmparatorluğu'ndaki bu güç kaybından da istifade edip Roma İmparatorluğu'nu işgale başlamışlardır. Bu işgaller neticesinde Batı Roma İmparatorluğu yıkılmış (476) ve yerine muhtelif krallıklar ilan edilmiş olsa da, bu yeni ilan edilen yönetimler, kalıcı ve istikrarlı olamamıştır. Roma İmparatorluğu'nun bölünmesi sonrasında dahi gücünü mahfuz kılmayı başarmış olan Doğu Roma İmparatorluğu ise Kuzey Afrika ve İtalya gibi muhtelif yerleri de alarak, gücünü, iyice tahkim etmeye başlamıştır.

İstanbul'u kaybedene (1453) dek varlığını sürdüren Doğu Roma İmparatorluğu için merkezi bir devlet sisteminden bahsetmek mümkün değildir. Feodal (derebeylik) bir düzenin olduğu Ortaçağ'da ekonomi, tarımsal faaliyetlere dayalıdır. Feodal yapı içerisindeki toplum, sınıflı bir toplumdur. Feodal yapının siyasal yapısı ise özerktir, merkeze bağlı değildir. Sosyal, siyasal ve ekonomik alanda etkisini gördüğümüz en önemli kurum, referansını dinden (Hristiyan/Katolik) alan Kilise kurumu ve o kurumun başında yer alan Papa'dır. Öyle ki Kralları atamak ve görevden almak bile Papanın yapabileceği bir şeydir.

Ortaçağ'daki yönetim mekanizmasını ve otoritenin gelişmesini anlama adına sosyal, siyasal ve ekonomik bir düzen olan Feodalizme ve bu alanlarda etkin olan Kilise kurumu (dolayısıyla din kurumunun yönetimdeki etkinliği) dikkat çekicidir.

1.2.2.1. Feodalizm

Feodal yapılanmanın yolunu açacak ilk gelişmeler, Roma İmparatorluğu'nun yıkılışıyla eşzamanlı olarak oluşmuştur. Zira merkezi otoritenin zayıflaması, siyasal istikrarın bozulması, ekonominin zayıflaması ve istilalar karşısında güvenlik olgusunun zaafa uğraması, yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Merkezi otoritenin dertlere deva olamadığı, meselelere çözüm bulma konusunda akim kaldığı böyle bir dönemde, varlık sahibi insanlar, varlıklarının sürekliliğini sağlamanın yollarını ararken; diğer çalışan, üreten insanlar da hem güvenliklerini sağlamanın hem de hayatlarını idame ettirmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Toprak sahiplerinin daha az maliyetle tarımsal üretimi devam ettirme arayışı, tarım çalışanlarının da geçimlerini temin ettirebilme endişeleri, karşılıklı birbirinin işini görmeye dayalı bir ilişki türü meydana getirmiştir. Bu karşılıklı birbirinin işini görme konusu, Feodal sistemin nüvelerini oluşturmuştur. Mali temelli bu ilişki biçimi, sınıflı ve hiyerarşik bir toplumsal düzeni ima etmektedir. Başka bir deyişle feodal düzenin mali ve sosyal yapısının temelleri hazırды. Eksik olan, bağımsız bir siyasal etkinliğin gerekçesi ve meşruiyetiydi. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına müteakip oluşan siyasal boşluk, feodal yapının siyasi ve askeri temellerinin oluşmasına gerekçe kılındı. İstilalar devam ediyordu ve insanlar, kendilerini korumak, karar mekanizmaları oluşturmak durumundaydı.

Feodalite, ticaretin, piyasa ilişkilerinin, para ekonomisinin ve dolayısıyla da kent yaşamının çöktüğü bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan feodalite, manoryal örgütlenme denen bir ekonomik temele sahiptir. Bu örgütlenmenin temellerini oluşturan manor, esasında bir köydür ama köyden ibaret değildir. Bu, özel bir şekilde örgütlenmiş bir köydür ve tepesinde manor lordu denen bir senyör oturur. Gerek köylü ailelerinin kendi küçük işletmelerinde elde ettikleri mahsulün bir kısmı, gerekse manor topraklarının demesne (efendi toprağı, hassa çiftlik) diye adlandırılan bölümü üzerindeki karşılıksız çalışmaları (emek-rant) hep bu efendiye (senyöre) verilirdi (Berktaş, 1983: 268).

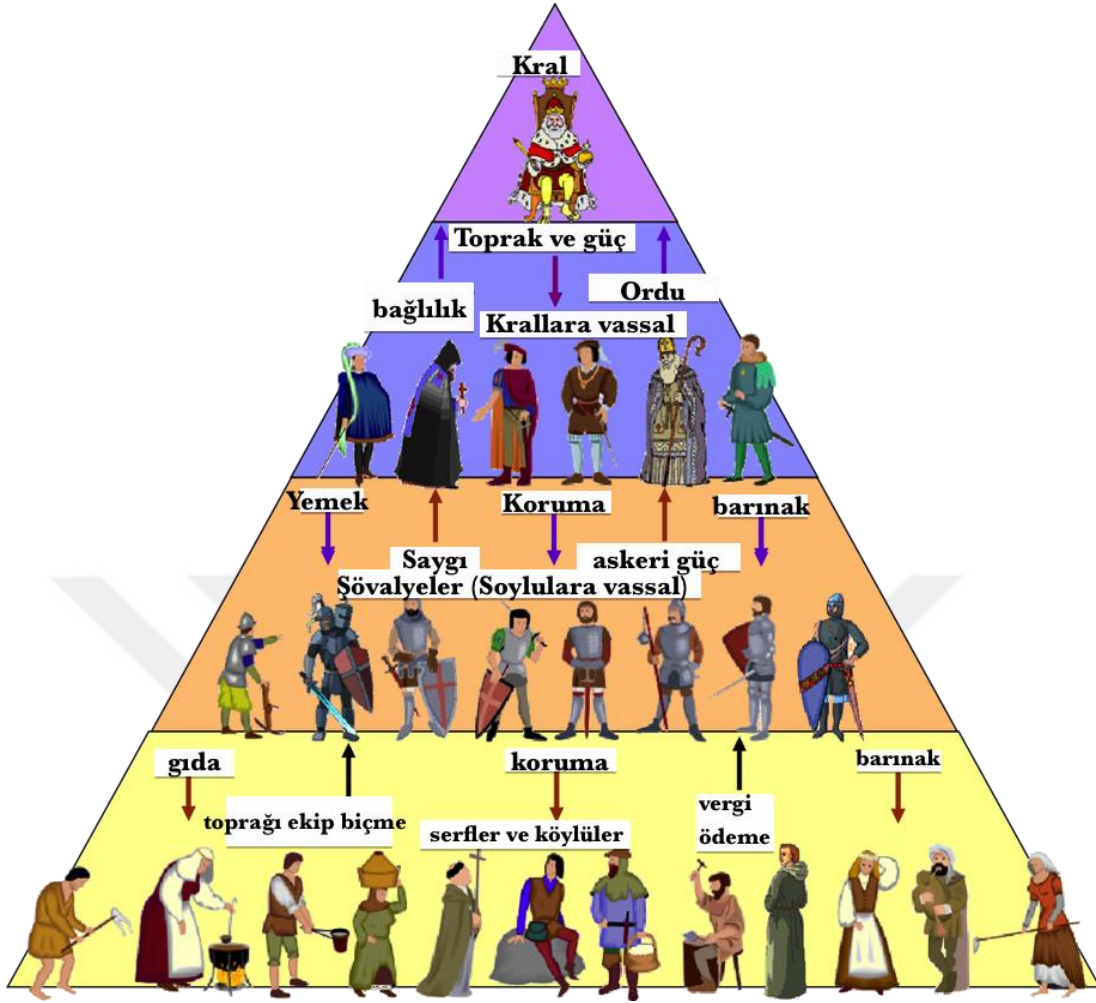
Orta Çağ'ın gerek feodal birim içi gerekse birimler arası ilişkileri, toprağın ve ürün fazlasının ele geçirilmesine dayanır. Çatışma kaynakları ise üç tanedir. Ürün fazlasına feodal yöneticinin el koymak istemesi ile öncelikle feodal yöneticiler ve yönettikleri insanlar arasında bir gerilim söz konusu olabilir. İkincisi, eşit seviyedeki bu yöneticiler, birbirleriyle çatışırlar. Son olarak ise dışarıdan gelen tehditler karşısında feodal yöneticiler, feodal devlet çatısı altında ortak hareket ederler (Teschke, 1998: 326).

Feodal düzende, yerinden yönetim söz konusudur. Bu yüzden dolayı Kral, feodalite üzerinde pek de etkili değildir. Ne var ki feodal yönetim, Kral üzerinde oldukça etkilidir. Öyle ki Magna Carta gibi önemli bir hukuki metin bile İngiliz Feodalitesi tarafından Kral'a kabul ettirilebilmiştir (1215). Aslına bakılırsa Kral'ın, Ruhban sınıfı üzerinde de pek bir gücü yoktur. Hatta Kral'a tacını giydiren, bizzat Papadır ve Papa, istediğinde Kral'ı tahttan indirtebilecek bir tasarrufa bile sahiptir.

1.2.2.2. Toplumsal Sınıflar

Feodal yönetimdeki hiyerarşik toplumsal yapı, kendi içlerinde de belli başlı hiyerarşilere haiz olan Serfler (köylü), Ruhbanlar ve Soylulardan oluşur. Bu toplumsal sınıfları kısaca bir özetleyelim.

Serfler: Feodal yapının hiyerarşik olarak en alt tabakasında yer alan Serfler, nüfusça en kalabalık olan toplumsal tabakadır. Serfler ile Soylular arasında bir eşitlikten söz etmek mümkün değildi. Güçlü merkezi yapıların olmadığı, kargaşanın hâkim olduğu süreçte, soylunun serfi koruması altına almasına karşılık serf de soylunun topraklarında çalışarak ona hizmet ederdi (Miller, 1976: 273). Soylunun şatosu çevresindeki köy halkı ve araziler, soylunun mülkünü yani manoru oluştururdu. Serfler, soylunun izni olmadan manordan ayrılamazlardı. Kaldı ki tam bir kargaşanın hâkim olduğu bu dönemde serfin sahip olduğu güvenli ortamı terk etmesi düşünülemezdi (Palmer, 1978: 25). Serfler, himayesinde olduğu toprak sahibi soylunun topraklarını işleyerek ürettiği ürünün büyükçe bölümünü soyluya bırakır, küçük bir kısmını da istihkakı olarak alırdı. Serfler, sadece toprağı işlemekle de uğraşmaz, bazen de soylu efendilerinin muhtelif işlerini görme durumunda kalabilirlerdi. Serflerin tüm hayatı, bunlardan ibaretti. Ne siyasal bir etkinlikte bulunabilir, bir siyasal varlık gösterebilirlerdi ne de bağılı olduğu soyluyu terk edip, başka bir beyliğe geçiş yapabilirlerdi.

Ortaçağ Avrupasında temsili sosyal sınıflar
<http://www.sessiztarih.net/2014/03/orta-cag-avrupasinda-sosyal-siniflar.html>

Ruhbanlar: Feodal yapının en etkili sınıflarındandır. Hristiyanlığın Katolik mezhebinin referans alındığı Kilise kurumundaki Kardinal, Keşiş, Papaz ve Piskopos gibi din adamlarının her biri, birer Ruhbandırlar. Çok büyük toprak parçalarına sahip olan Kilise kurumunda görevli birçok din adamı, aynı zamanda birer soylu gibidir.

Soylular: Kendi içlerinde Dük, Marki, Kont, Vikont, Baron ve Şövalye gibi unvanlarla hiyerarşik olarak bölünen Soylu sınıfı, nüfus olarak feodal yapının küçük bir

kısmını oluştursa da, siyasi, askeri (Şövalye) ve ekonomik bir güce sahip olmalarından dolayı Feodal yapının önemli sosyal sınıflarındandır.

Feodal düzendeki bu toplumsal sınıfların imlediği güçler hiyerarşisi, birçok alana yansıdığı gibi hukuki alana da yansımıştır. Hukuk ve adalet, ortak barış ve düzenin sağlanması için statükonun muhafaza edilmesine hizmet etmektedir (Miller, 1976: 277). Davalar, ekseriyetle gelenekler nazara alınarak görülmüştür.

1.2.2.3. Mali Düzen

Orta Çağ'da mülkiyete dayalı siyasi ve ekonomik egemenlik hakları, iç içe geçmişti. Bir toprak parçasını elinde tutmak, aynı zamanda orada yaşayan insanlara, mallarına ve onların tarımsal faaliyetlerine de hükmetmek anlamına geliyordu. Bununla beraber toprak, kimseye ait değildi, feodal yönetici, onu bir üstündeki yönetici veya kral adına yönetme ve ekonomik gelirlerini kullanma hakkına ve asker besleme yükümlülüğüne sahipti. Bu nedenle hukuki açıdan küçük feodal birimler, birer bağımsız devlet değillerdi (Teschke, 1998: 339).

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına müteakip 8.yüzyıla kadar geçen sürede mali düzen, Antik Yunan ve Roma'da olduğu gibi parlak olmasa da, çok da kötü sayılmazdı. Akdeniz'deki hakimiyetin Müslümanlarda olmasından dolayı Avrupa'da ticaret, içe sıkışmış ve dolayısıyla da tarımsal üretim de sınırlı kalmıştır. Yani içe kapalı bir üretim ve tüketim söz konusudur. Merovenj dönemi de denen 8. Yüzyıla kadarki bu süreçte mali çark, ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerle dönüyordu. Serflerin ekip biçtiği topraklar, Kilise ve derebeyler arasında paylaşılmıştı. Bunun dışında ekseriyetle kentte yer

alan zanaat erbabı ise loncalara bağılı olarak çalışır, istihkaklarını, becerilerine göre temin ederlerdi. Loncalara bağılı olanlar arasında da usta, kalfa ve ırac şeklinde bir hiyerarşı söz konusuydu.

11. yüzyıla değin pek bir ilerlemenin kaydedilemediği Avrupa ekonomisine canlılık katan şey, Haçlı Seferleri olmuştur. Bu savaşlarda mağlubiyetler alınmış olsa da, Akdeniz ticareti, Avrupalıların hakimiyetine girmiştir. Avrupa’da ticaret, tekrar canlanmış; tarımsal üretim, ticarete dönük bir şekilde gelişmiştir. Bu dönemin en önemli sonuçlarından birisi, herhangi bir meskn mahalde olmayan, ticaret yapmak için kentler arasında sürekli mekik dokuyan yeni bir tüccar sınıfının oluşmasıdır. Ellerindeki malları satmak üzere kentler arası ticaret yollarını aşındıran bu tüccarlar, ticaret yollarında konakladıkları surlarla çevrili güvenli bölgeleri sahiplerinden (Kilise veya derebeyler) satın alarak, bu bölgeleri özerk hale getirdiler. Buralarda kurdukları loncalar, günümüz belediyelerinin temelini de teşkil ettirecek şekilde zamanla karar mekanizmalarını etkiler hale geldiler (Yalçın, 1983: 126).

1.2.2.4. Kilise

Kavimler göçüyle birlikte Roma İmparatorluğu sınırlarını aşındıran, Avrupa’yı istila eden kavimler, çoğunlukla pagandılar; yani çoktanrılı bir inanca sahiptiler. Katolik Kilisesi, Avrupa’ya akın eden bu kavimlere Hristiyanlığı tebliğ etmeye başlayınca, bu kavimler, zamanla Hristiyanlığı benimsemeye başladılar. Bu sonuç, hiç şüphesiz Kilise’nin gücünü iyice takviye etti. Roma İmparatorluğu bölünmeden önce Kilisenin etkinliği ile Roma İmparatorluğu’nun siyasal hkimiyeti arasındaki ilişki, gerilimliydi. Hristiyanlığın I. Theodosius döneminde resmi din haline gelmesine rağmen bir örgütlenme olarak Kilise, İmparatorlukta resmi yere sahip değildi, bir baskı grubuydu. M.S. 5. yüzyılda

İmparatorluğun çökmeye başlaması ve ikiye ayrılmasının ardından ise Kilise kendi siyaset felsefesini oluşturmaya başladı ve siyasal iktidarla olan ilişkileri değişim gösterdi (Ağaoğulları, 2004: 130-131). Kilise, zamanla öyle bir güce erişti ki, Krallar bile Kilisenin onayını alarak tahta oturmaya başladı. Kral'ın tacı, Papa tarafından törenle Kral'a giydiriliyordu. Kilise'nin Kralı onaylıyor oluşu, aynı zamanda onu ilga edebileceği anlamına da geliyordu. Kral da, Kilise de, ayrı birer güçtü ama birbirlerinin ayaklarına da basmamaya çalışıyor ve birbirlerinden meşruiyet devşiriyorlardı. Bir nevi kazan-kazan durumu söz konusuydu. Din gibi çok önemli bir kurumun temsilcisi konumundaki din adamları, Tanrı'nın icra memurları gibiydi. Kral, Kilise'nin onayını alarak, aslında Tanrı'nın onayını almış gibi oluyordu. Bu durum, Kral için meşruiyet demektir. Kral'ın buyrukları, Tanrı'nın onayını almış buyruklar hükmünde olacaktır bu sayede. Kilise'nin etki gücü, öyle yok sayılabilecek gibi değildi hiç şüphesiz. Kudüs'ü tekrar geri alma, Ortadoğu'ya hâkim olma gibi emellerle yapılan Haçlı Seferleri'ndeki Kilise'nin ve din kurumunun rolü ve motivasyonu, Kilise ve din kurumunun Ortaçağ'daki gücünün bir göstergesidir.

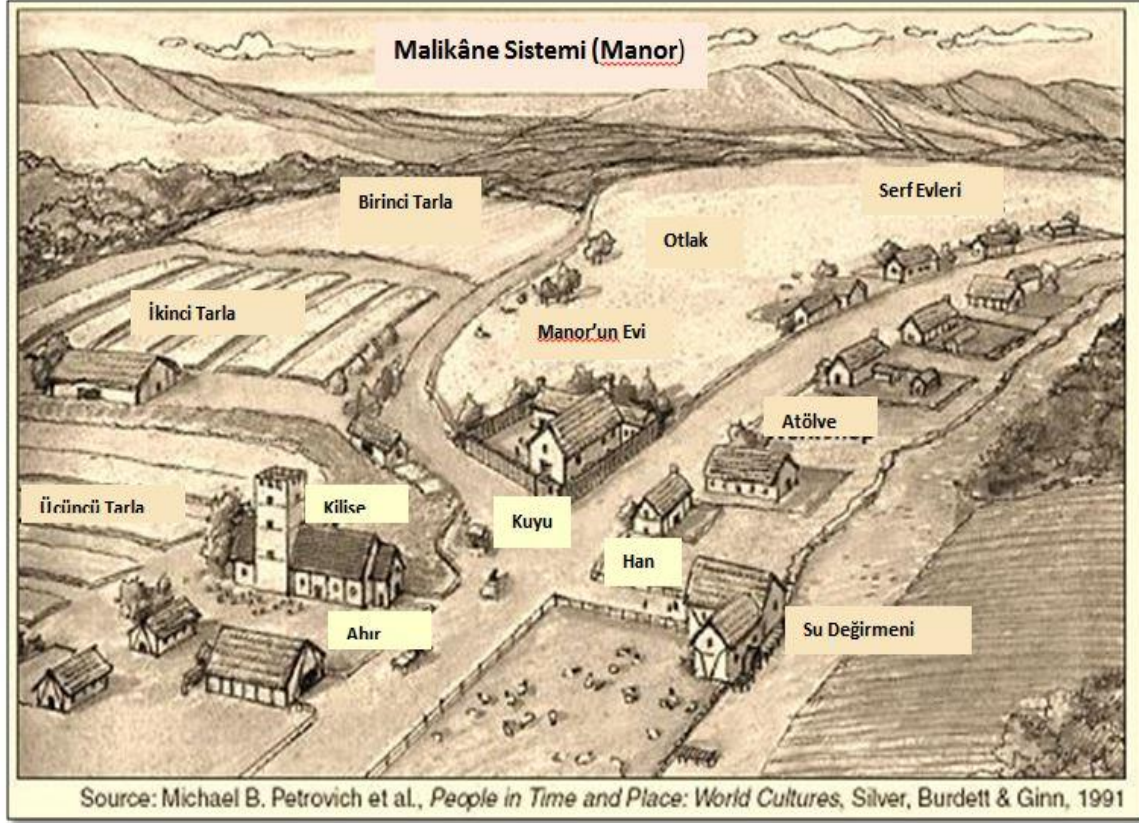
Kilise, mali ve siyasi gücünü sürekli bir şekilde tahkim edecek muhtelif sistemler, mekanizmalar ihdas etmiştir. Kilise'nin mali gücünü biteviye canlı tutan en önemli şey, günah çıkartmak ve cennete girmek için Papa'nın sattığı ve af/arınma belgesi niteliğinde olan Endüljanstır. Kilise, günahkâr olduğunu iddia ettiği insan veya toplulukların, günahlarını bağışlatmaları için Kiliseye bağış yapmalarını cebreder. Karşı gelmenin ise muhtelif müeyyideleri vardır. En ağır müeyyidelerden birisi, aforoz etme, yani kişiyi, dinden çıkarma cezasıdır. Bir de enterdi denilen bir müeyyide de vardır ki bu da, bir bölgeyi toplu olarak dinden çıkarmadır.

Kilisenin hâkim olduğu bu dönemin düşünce sistemi, dogmatik düşüncedir. Buna göre dünya ile ilgili herhangi bir konuda başvurulacak, nazara alınacak, referans edinilecek yegâne görüş, Kilise'nin görüşüdür. Kilise'nin görüşüne karşı gelmenin, eleştirmenin, uymamanın müeyyideleri ise ölüm, aforoz, enterdi gibi muhtelif müeyyidelerdir. Kilisenin bilgiyi tekeline alması, skolastik düşünce yapısını meydana getirmiştir. Bu düşünce yapısına göre bilimsel faaliyetlerin, sanatın, edebiyatın ve akla gelebilecek her türlü faaliyetin muhtevası, Hristiyan doktrinine uymalıdır. Papalık, inancı kendi tekeline aldığından, Hristiyanlar dahi bu kurumun doktrinlerinden farklı düşündükleri takdirde şiddete ve cezalandırmaya maruz kalmışlardır (Özek, 1982: 34).

Kilisenin taleplerine karşı çıkan, itaat etmeyen insanlara karşı Kilise'nin verdiği cezalarda, törensel bir şiddet söz konusudur. Amaç, hiç şüphesiz ki diğer insanlara karşı caydırıcı olmaktır. Çünkü sınırlamak, gözetim altında tutmak, terbiye etmek, tarih boyunca hükmedenlerin, yani iktidarların en gözde kavramları olmuştur. Kilise tarafından ihdas edilen suç ve ceza olguları, gündelik rutin işleyişlerinde dahi kendini hissettirebilecek şekilde iktidarın tahkim edilmesini ve sürdürülmesini sağlayan işlevlere sahip olmuştur. Törensel bir şekilde suçluyu cezalandırma, adaletin tayin edilmesi olarak ilan edilen ama aslında henüz "suç" işlememiş olanlara verilen bir mesajdır. Dolayısıyla ceza, suçun bizatihi kendisiyle ilişkili olmaktan çıkmış, iktidarın kendisini tahkim edeceği bir şiddet politikasına dönüşmüştür.

Ortaçağ'daki Hristiyanlık anlayışına göre dünyadaki her şey gibi devlet de bir araçtır. Esas olan, ölümden sonraki hayattır. Devlet, siyasal iktidarını kendisine Tanrı'nın bahşettiği bir özelliktir ve Tanrı'nın kendisine verdiği iktidar, insanların devlete itaatini

sağlamaktadır. Tanrısal görünümünden biri olarak kabul edilen devletin kendi başına bir iktidar kaynağı olarak gücü, Tanrısal iktidar tarafından sınırlanmıştır (Özek, 1982: 42).

Feodal Kent Örneği (<https://tarihegitimi.blogspot.com.tr/2016/04/feodal-sistemin-temel-ozellikleri.html>)

1.2.2.5. Feodalizmin Çöküşü

Haçlı seferlerinden sonra ticaretin yaygınlaşmasıyla feodal sistem, zayıflamaya başlamıştır. Zira Kral, ticaretle zenginleşen tüccarlardan aldığı vergilerden de istifade, derebeyliklere karşı gücünü, daha bir tahkim etmiştir. Ne var ki derebeylikler, aşılmaz surdan kalelerle korunmaktadır. Bu durum, surları dahi yıkabilecek topların icat edilmesine kadar böyle devam edecektir. İstanbul'un fethinde (1453) kullanılan topların Bizans surlarında gedikler açması, artık surdan kalelerin de bir bölgeyi güvenli kılamayacağı anlamına geliyordu. Derebeylikleri çevreleyen surdan kaleler, Kral'ın muhtemel

tahakkümüne karşı aşılabilir engeller değillerdi artık. Nitekim derebeyliklere toplarla saldıran ve surları yıkmayı başaran Krallar da olmuştur. Bu durum, derebeyliklerdeki siyasi özerkliği epeyce geriletir ve Kral, derebeylikler üzerindeki nüfuzunu iyice artırır. Bu arada Avrupa'da uzun yıllar boyunca devam eden savaşlar (özellikle 15.yüzyıldaki İngiltere ile Fransa arasındaki Çifte Gül Savaşları) zaten derebeyliklerin belini iyice bükmüştür.

Coğrafi keşiflerin artması da feodal sistemin çökmesinde oldukça önemli bir etken olmuştur. Zira yeni keşfedilen yerlerden elde edilen değerli yeraltı kaynakları, değer biçilebilecek, alınıp satılabilecek birçok şey, Avrupa'da para ile yapılan ticaretin önemli bir parçası haline gelmiştir. Ekonomik sistemde paranın söz konusu olmaya başlamasıyla birlikte tarımsal faaliyetler, gerilemiştir. Oysa tarımsal faaliyetler, derebeyliklerin en önemli geçim kaynaklarıdır.

Yukarıda kabaca sıralanan gelişmeler, ekonomik ve siyasal güç kaybına neden olarak derebeylikleri fiilen yok olmaya mahkûm kılmıştır. 19.yüzyılın başlarındaki Napolyon Savaşlarından sonra da derebeylikler, hükmen sona ermiştir.

1.2.3. Ulus Devletlerin Ortaya Çıkışı

Ortaçağ feodal düzeninin çökmesi, merkezi yönetimlerin güçlenmesi, bilimsel ilerlemelerin kaydedilmesi, coğrafi keşiflerin yapılması, Rönesans'ın başlaması, Protestanlığın doğuşu, Katolik Kilisenin gücünün geriletilmesi gibi birçok gelişme, Batı'da yeni bir dönemin gelişmesini hazırlamıştır. İstanbul'un fethinden sonra ivme kazanan ve 1789 Fransız İhtilaline kadar devam eden bu dönem, Yeniçağ olarak adlandırılır. Bu

dönemde meydana gelen bu büyük değişimler, yapısal manada birçok şeyin değişeceği yeni bir dönemin habercileri gibiydi. Her değişimin, o değişime direnç gösteren karşıtları vardır. Bu direnç ise çatışmayı beraberinde getirmektedir. Bu yüzden, büyük değişimlerin yaşandığı bu dönem, aynı zamanda büyük çatışmaların da yaşandığı bir dönemdir.

Felsefi altyapısı Rönesans ve Aydınlanma fikriyle oluşan modernite, eski ile yeni arasındaki çatışmanın yaşandığı bu dönemde ortaya çıkmıştır. Buna göre eski olan, kerihdir; yeni olan (modern), iyidir. Eskiye ait olan hemen hemen bütün yapısal kurumlar, modernite nezdinde kerihli. Pekiyi kerih olan eskinin yerine vaat edilen, iyi olacağı söylenen yeni neydi? Bilgi sistemleri boşluk kaldırmayacaklarına göre modernitenin olumsuzladığı yapı ve kurumların yerlerini ne alacaktı?

Ortaçağ Avrupası'nda toplumsal ve siyasal yapı, dinsel referanslara sahipti. Katolik Kilisesi, toplum üzerinde önemli bir gücü. Katolikliğe karşı Protestanlığın yükselişe geçişi, bunun yanı sıra Aydınlanma fikrinin ortaya çıkışı ve Sanayi Devrimi, bu durumu değiştirmiş, toplumsal yapıda köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Ekonomik ve siyasal gelişmeler, zaten insanların gündelik hayatlarını bile değiştirir hale gelmiştir. Tarımsal faaliyetlerin azalması ve ticaretin öne çıkmasıyla birlikte kentlere göç artmıştır. Merkezi yönetimlerin güçlenmesiyle birlikte toplum üzerindeki Kilise tahakkümünün yerini, merkezi otoritenin (Monarşi) tahakkümü almıştır.

Tönnies'e göre modernleşme öncesindeki topluluk (Gemeinschaft) ilişkileri, yerini aşamalı olarak topluma (Gesellschaft) terk edecektir. Sanayi Devrimi öncesi toplumsal ilişkiler ağı olan Gemeinschaft'da insanlar, cemaat duygusu çerçevesinde bir arada yaşarlardı. Dayanışma ruhunun ve ortak bir iradenin mevcut olduğu bu yapıda toplumsal ilişkiler samimidir. Yaşamın temel birimi, ailedir ve köylerdeki topluluklar,

kendilerini geniş bir aile olarak görürler. Durağan olan bu toplum yapısında statüler, doğuştan gelmektedir. Bu nedenle sınırlı bir toplumsal değişmeden söz edilebilir. Gesellschaft'ta ise bu yapıların yerini hukuk, sözleşme, rasyonellik, para ekonomisi ve kamuoyu almaktadır. Kişilerin mekânlara olan bağımlılıkları azalır; özel yaşam, değerli hale gelir; kişisel çıkar, temel değer haline gelir. Modernleşme süreci ilerledikçe Gemeinschaft, yerini Gesellschaft'a bırakmıştır (Bozkurt, 2009: 159-160). Bu değişim, otorite ve meşruiyet konularında da önemli değişikliklerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir.

Hukuku, sözleşmeyi, bireysel özgürlükleri, rasyonel ilişkileri imleyen bu modern toplum, dinsel referanslardan uzak ve devlete içkin bir şekilde ulus olarak tanımlanmıştır. Moderniteye içre olan ulus mefhumu, aslında birbirini tanımayan üyelerinin zihninde toplamlarının hayali olarak yaşayan; hayal edilmiş bir topluluktur (Anderson, 1995: 20-21). Ulus, modernliği benimsemiş, modernliğin gereklerini sağlamış olan bir topluluktur. Modernitenin gereklerine haiz ulusun ait olduğu siyasi organizasyon ise ulus devlettir.

Ulus devlet yapısı ilk olarak Avrupa'da feodal siyasi yapının son bulması ve onun yerine merkezi devlet yapısını esas alan siyasi düzene geçilmesinde kurgulanmıştır ve daha sonraki dönemlerde de dünyanın diğer yerlerine aktarılmıştır (Erözden, 1997: 10). Ulus devlet yapısının en önemli konularından birisi, egemenlik konusu olmuştur. Egemenlik konusuna içre olan en önemli hususlardan birisi ise coğrafyaya, sınırları belirlenmiş toprak parçasına atfedilen önem olmuştur. Herhangi bir devlet için egemenlik ve insan topluluğu kadar, etrafı sınırlarla belirlenmiş bir toprak parçası ya da ülke, olmazsa olmaz faktörlerden biridir. İktidarın özel bir biçimi olarak egemenlik düşüncesi ile teritorya

yani toprak, birbirine sıkıca bağlanmıştır (Tekin, 2014: 37). Aslına bakılırsa sosyolojik bir kavram olan ulusun kültürel görünümü ile hukuki ve siyasi bir kavram olan devlet egemenliğinin eşitlenerek bir toprak parçası (teritorya) içinde bir araya getirilmesi, modern dünyanın şu ana kadar karşılaştığı en etkili uzamsal teorilerden biridir (Amaral, 2002: 18).

Ulus devletler öncesinde toprak ve sınır konuları, varlık ve yokluk şeklinde ele alınmıyordu. Ulus-devlet öncesinde sınırlar sıklıkla değiştiğinden ve Batı’da feodalite ile Doğu’da Osmanlı dâhil İslam İmparatorluklarındaki tımar sisteminde olduğu gibi aynı toprak parçasında hiyerarşik ama birden fazla egemenlik mümkün olabildiğinden, sınır, bugünkü gibi kutsal bir fenomen değildi. O dönemde “sınır” denilince, daha ziyade okyanuslar gibi aşılması hemen hemen imkânsız doğal sınırlar anlaşılıyordu (Çemrek, 2013: 163). Bu doğal sınırlar anlayışı, Otuz Yıl Savaşları ile Seksen Yıl Savaşlarını sona erdiren Vestfalya Antlaşmasından (1648) sonra değişmiştir. Modern uluslararası hukuk anlamında ilk dünya siyasi haritası da, bu antlaşmayla belirlenmiştir.

Ulus devletin mütekamil bir hal almaya başlaması, Fransız Devrimi ile olmuştur. Devrimden önceki devletler, kendilerini yöneten kişiler tarafından bir kimliğe sahip oluyorlardı. Devrimle birlikte devlet, artık kralın malı olmaktan çıktı. Millet ve örgütlenmiş kamu hizmetleri, kralın yerini aldı. Kraliyet tarafından sunulan hizmet anlayışı yerine kamu hizmeti geçti. Böylece devlet kademelerinde çalışanlar, kralın ya da prensin hizmetçisi (kulu) olmaktan çıktılar ve milletin ve devletin görevlisi konumuna geldiler. Artık kamu görevlileri, yöneticilerin emirleri doğrultusunda değil, kanunların çizdiği çerçeve dâhilinde çalışacaklardı. Kanunlar, artık millet iradesinin bir yansıması olarak görülmeye başlandı (Eryılmaz, 2004: 75-77).

Her ne kadar Napoleon Bonaparte (1769-1821) döneminde devletin merkezîyetçi ve otoriter yapısı devam etmiş olsa da, sadakat kavramında önemli bir değişiklik yaşandı. Artık kamu çalışanlarının sadakati krala karşı değil, kanunlara ve dolayısıyla millete oldu. Bu dönemde, Weberyen terminoloji kullanılacak olursa, patrimonyalizm terk edilerek yasal-rasyonel bürokratik yönetim anlayışına doğru bir evrim gerçekleşmiştir. Vatandaş kavramı genelleştirildi ve böylece her yurttaş, ülkenin egemenliği ile direkt bağlantılı hale geldi. Artık vatandaşların tamamı, kamu işlerine bir ayırım olmaksızın eşit bir şekilde katılmaya başladılar. Devlet ile bireyler arasında ilişkilerde etkili olan aracı yapılar ortadan kaldırıldı (Eryılmaz, 2004: 77).

Ulus devletin en önemli özelliklerinden biri, önceki devletlerdeki gibi parçalı iktidar yapılarının yerine mutlak ve sınırsız iktidarın sadece devlete ait olduğu egemenlik ilkesine sahip olmasıdır. Egemenliğini sürekli tahkim etmek isteyen ulus devlet, bireyselleşen yurttaşlar üzerinde hâkimiyetini kurmaya çalışır. Ulus devlet, aile, cemaat, köy, aşiret gibi birincil toplumsallık alanlarının yerine devlet merkezli olan ikincil toplumsallaşma alanını geçirmeye çalışmaktadır. Yani devlet, devlet merkezli alanın daha üstün bir konum elde etmesi sürecinin hem kurulanıdır, hem de kuranı. Ulus devlet tasavvuru, birçok yerde geleneklerin durağanlığını kırmayı, bölgesel güçlerin baskısına başkaldırmayı ve cemaatten bireye geçişin bir sentezi durumundaydı (İnsel, 2000-01: 59-61). Locke, devletin böyle bir egemenlik ihdas etmesine karşıydı. Locke'a göre devlet, bireylerin hayatını, özgürlüğünü ve mülklerini korumak için gereklidir. Toplum, bireylerin toplamıdır ve devletten önce vardır. Devlet, topluma rehberlik etmek için kurulmuştur. Devletin kurulması, bütün hakların devlete transfer edilmesini gerektirmez (Held, 1983: 10-11).

Ulus devletin egemenlik ilkesinden mülhem bir şekilde Katz (1978: 70-71), ulus devletin üç önemli işlevinden söz eder:

- 1) İçte bütünleşme (entegrasyon): Devlet doğal kaynakların dağılımını sağlamanın yanı sıra, toplum içerisindeki değişik problemlerin de çözülmesine dönük olarak gerekli mekanizmaları kendi içinde barındırmalıdır.
- 2) Toplumun uygun şartlarda değişim ilişkilerini maksimize etmek: Devlet, doğal kaynakların en iyi bir şekilde kullanılmasını sağlamanın yanı sıra, yeni doğal kaynaklar ve yeni dış pazarlar bulmak için girişimde bulunmalıdır.
- 3) Dış düşmana karşı güvenliği sağlamak.

Ulus-devletin oluşumunda önemli bir yere sahip olan bir başka unsur, “vatan” kavramıdır. 13. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan vatan kavramı, uğrunda can verilecek bir değere dönüşürken, feodal değerlerin yerini almış olmaktadır. (Erözden, 1997: 52) Kilisenin dini ve kutsal hakimiyetinden kurtarılan topraklar ve Hristiyan topluluklar, dünyevi iktidarın temsilcisi kralın tam hakimiyetine girince, toprak ve ahaliye, yeni bir tanım gerekli oldu. Toprağın kriterlere göre çizilen sınırlarına vatan ve bu topraklar üzerinde yaşayan insan topluluklarına “ulus” ve ulusun bireyelerine “vatandaş” adı verildi. İşte bu özel tarihsel çerçevede ortaya çıkan modern devlet, Kiliseye ve onun dini evrensel iddialarına karşı bir konum ve tanım belirlemesi olarak toprağa bağlı ve ulusçu nitelikler kazandı (Bulaç, 1998: 47). Dolayısıyla vatan fikri, prenslerin ve burjuvazinin toprağı sekülerleştirilmesi projesidir, denilebilir (Bulaç, 2010: 272). Vatan fikri, milliyetçilikle birlikte kutsallık kazanmaya başlamış ve hatta cinsiyetleşmiştir. Zira “Vatan, namustur” mottosu, bu cinsiyetleşmenin en önemli göstergelerinden birisidir. Bu mottoda seslenen kitle, askerlik yapan erkeklerdir. Ulus devlet, erkek vatandaşlarından şunu istemektedir: Bu toprakları, kadının gibi belle ve onu koruduğın gibi korusun.

Ulus devlet modelinin neden olduğu en önemli sorunlardan birisi, Fransız Devriminden sonra çokça karşılaşılan homojen dil, homojen millet, homojen kültür oluşturma çabalarının farklı ve baskın olmayan toplumsal gruplarca benimsenememiş olmasıdır. Bu homojenlik inşa etme uğruna yeniden uydurma tarih yazımları yapılmış, efsaneler üretilmiş ve idealler inşa edilmiştir. Heterojen kalmakta ısrar edilenler ise ya asimile edilmeye çalışılmış ya da muhtelif gerekçelerle cezaya çarptırılmışlardır.

Modern zamanlara kadar cezalar, aleni, herkes önünde, şiddet içeren törenlerle uygulanmıştır. Cezası infaz oluncaya ya da serbest kalması için biçilen meblağın (fidyenin) ödenmesine kadar zindana atma ve dışarıdan alıkoyma gibi cezalandırmalar da vardı. Modern zamanlarla birlikte cezanın icra ediliş şekillerine yönelik itirazların da artmasıyla ceza ve cezanın icrasına yönelik tartışmalar yapılmıştır. Modern hukuk paradigmasına göre artık cezalar, yok edici bir mahiyette değil, ıslah edici bir mahiyette olacak şekilde öngörülmüştür. Buna göre ceza, suçu işleyen failin, topluma faydalı bir birey haline getirilmesini içerici nitelikte olmalıdır. Böylelikle hapisane denilen kurumlar inşa edilir. Bu kurumlar, önceki dönemlerin dışarıdan alıkoyan mekanlarından farklı niteliktedirler. Zira artık yeni iktidar tipi, bireyi ortadan kaldırmayı değil, onu gözetim altında tutmayı, kontrol etmeyi ve biçimlendirmeyi esas almaya başlamıştır.

Bireyi gözetleme, kontrol altında tutma, ondan haberdar olma arzusu, hapisane mimarilerine de yansımıştır. Özellikle Jeremy Bentham'ın tasarlamış olduğu Panoptikon hapisanesi modeli, bu amaca yöneliktir. Bu modele göre gözetleyici, her mahkumu görebilir ama hiçbir mahkum, gözetleyeni göremez ama onun her an kendisini gözetleyebileceğinin de bilincindedir. Zaten arzulanan şey de, tam da böyle bir bilinç inşasıdır. Gözetleyici yerinde olmasa bile gözetlenen, gözetlendiğine dair bir şüpheye sahip

olsun ve kendisine, buna göre çekidüzen versin istenir. Ceza, eskiden de olduğu gibi yine sırf suça ilişkin boyuttan ziyade, siyasi bir mahiyete sahiptir. Cezalandırmadaki bu siyasi boyut, bir ceza ekonomisini de içerir. Buna göre bireyin norm dışılığı, öyle bir şekilde cezalandırılmalıdır ki, herkesçe meşru kabul edilip, benimsensin ve böylelikle de iktidara pahalıya mal olabilecek meşruiyet sorunlarına yol açmasın.

Gözetleme, kontrol altında tutma, özellikle teknolojik gelişmeyle birlikte daha gelişkin bir hal almış ve hatta uluslararası boyutları olan bir mekanizmaya dönüşmüştür. Zira izleme ve dinleme faaliyetleriyle iktidarlar, çok da zahmete girmeden muhtemel risklerle ilgili önbilgilere sahip olma imkanı yakalamıştır. Modern hayatın cilaladığı özel hayatın gizliliğine açıkça hâlel getirebileceği için de bu dinleme ve izleme faaliyetleri, ya enformel bir şekilde ya da muhtemel suçu önleme veya suçluyu takip etme gibi hukuki gerekçelerle formel bir şekilde yapılmaktadır. Modern tarih ise enformel dinleme ve izleme faaliyetleriyle ilgili sayısız skandallarla, özel hayat ihlalleriyle doludur.

Modern zaman iktidarının gözetleme faaliyeti, sadece ceza ile ilişkili de değildir. İktidar, kurumlarıyla bu gözetleme işini zımnen veya açıkça gerçekleştirir. Okulundan ordusuna varana kadar tüm iktidar kurumları, bireyleri gözetleyen ve onları biçimlendiren bir işleve sahiptir. Artık ödüllendirme bile bireyi biçimlendiren bir araca dönüşmüş durumdadır. Böylelikle iktidar, aslında bir taşla iki kuş vurmuş olur: Hem istendik davranışı bireye kazandırmış olur hem de bireyin bundan büyük bir mutluluk duymasını sağlar.

Ulus devlet, modern toplumlarda ulus kimliği üzerinden bir birliktelik sağlamak amacıyla hareket etmiştir. Ulus kimliği temelinde sağlanmaya çalışılan meşruiyet, vatandaşların tebaa olarak devlet otoritesine uyumlu bir hayatı sürdürmelerine

bağlı kılınmıştır. Bu yzden ulus devletlerin “makbul vatandaş” tipolojileri olmuştur. Bütün ulus devletlerde devlet ve millet arasındaki ilişki milletin belli bir kimlik temelinde inşa edildiği ve üretildiği bir form içinde gelişmiştir. Okul, kitle iletişim araçları ve diğer bürokratik kurumlar bu kimliğin üretildiği alanlar olarak dikkat çekmişlerdir. Bu durum, özellikle on dokuzuncu yüzyılda Batı Avrupa’da, ardından da ulus devletleşme sürecini yaşayan ülkelerde tecrübe edilmiştir.

2. BÖLÜM: BÜROKRASİ VE SİYASET İLİŞKİSİ

Modern siyaset sisteminin en önemli kavramlarından birisi bürokrasidir. Modern ulus devletinin işleyişi bürokrasiye bağlıdır. Bu anlamda bürokrasi devletlerin zorunlu ilkesidir. Devletlerin varlığı bürokrasiye bağlıdır. Bürokrasi kelimesi Latince bir kelimedir. Kelimenin ilk kısmı olan “bureau”, Latince koyu, kasvetli renkleri anlatmak için kullanılan “burrus” kelimesinden gelir. Aynı kökten gelen “la bure” ise, memurların kullandığı masalara sermek için kullanılan örtü anlamına gelmekteydi. Bureau kelimesi, önceleri masayı daha sonraları ise büro olarak kullanılan bütün bir odayı ifade etmek için kullanılmıştır. Kelimenin ikinci kısmı olan “craite” ise hakimiyet, iktidar anlamına gelen ve yönetim biçimine işaret eden bir Yunanca kelimedir (Özer, 2015: 244). Dolayısıyla kelime masanın ya da makamın hakimiyetini ifade eder. Yani memurun hakimiyetini ve gücünü kelimenin etimolojisi ortaya koyar.

“Michel Crozier, bürokrasinin anlamını üç grupta toplar. Birincisi, bürolar tarafından yönetim, memurların hiyerarşik şekilde oluşturdukları devlet daireleri tarafından sevk ve idare faaliyetidir. İkincisi, kolektif faaliyetlerin düzenli hale getirilmesi ve organize edilmesi olgusudur. Üçüncüsü, işlerin ağır yürütülmesi, monotonluk, işlemlerin karmaşıklığı ve ihtiyaçların yeterli ölçüde tatmin edilememesidir. Crozier bu tanımlardan üçüncüsünü tercih etmektedir. Bürokrasi hastalığı ifadesini kullanmıştır. Daha da ileri giden bazı yönetim bilimciler bürokrasiyi sorumsuzlukların örgütlü sistemi olarak da tanımlamaktadır” (Eryılmaz, Banner, Çukurçayır’dan akt., Akçakaya 2016: 277).

Tüm bu anlamlar halk üzerinde memur kesimin hakimiyetini ifade eder. Bu anlamların bir diğer ortak yönü ise hiyerarşidir. Bürokrasi yapılanması gereği hiyerarşiyi ifade eder ve hiyerarşik zeminde kurulur.

Bürokrasiye dair en kapsamlı yaklaşım Weber'e aittir. Weber bürokrasi kavramını 1900'lü yıllarından başlarında geliştirmiştir ve bu kavramla birlikte otorite türlerini ve modern devlet mekanizmasını anlamayı amaçlamıştır. Weber bu kavramı esasında Prusya modeli üzerinden geliştirmiştir. Prusya İmparatorluğunun devlet işleyişindeki özeni ve itinası ona bürokrasi kavramı açısından ilham vermiştir. Weber bürokrasiyi ideal tiplerden birisi olarak düşünür. Ona göre bürokrasi ideal bir tiptir ve sosyoloji ile siyaset biliminin ana konularından birisidir. Zira bürokrasi otorite ve modern devletin temeli olan rasyonaliteyle yakından ilişkilidir.

“Bürokrasi kavramı genellikle Weber'in akılcı ve etkin örgütle ilgili hem mevkiler hem de o mevkileri dolduranlar için belli vasıflar ön gören ideal tiplerden biri olarak anlaşıldığı halde, aslında bununla sınırlı olmayan bir olgudur. Bürokrasinin tam değeri ancak bürokrasiyi daha geniş kapsamlı akılcılaştırma sürecinin bir sonucu olarak görmek değil, aynı zamanda Weber'in demokrasi ve tahakküm üzerine çalışmalarının temelinde değerlendirmekle anlaşılabilir. Tahakküm yani iktidarın meşru ve kurumsallaşmış biçimde kullanımı bir tür idareyi dolayısıyla demokratik bir sistem içinde lider ile seçmen arasında konumlanmış görevlilere uygun bir rolü gerektirmektedir. Ortaya çıkan örgütün tipi, gücü elinde bulunduranların bu gücü astlarının gözünde meşru göstermelerini sağlamak için geliştirdikleri meşruiyetin niteliğine bağlıdır. Bürokrasi, işte bu meşruiyet, akılcı kurallara göre gücün kişisel olamayan düzlemde kullanılmasını öne çıkaran akılcı yasal bir biçime kavuştuğu zaman gelişip serpilecektir” (Marshall, 1999; 85-86).

Bürokrasi kavramı hem ortaya çıkışı itibarıyla hem de Weber'in modellemesinde rasyonaliteyle yakından ilişkilidir. Bürokrasi evrakların ve işlerin rasyonel organizasyonuyla mümkündür. Rasyonel bir kurgu olmadan bürokrasinin varlığı mümkün

değildir. Bürokrasinin Weber'in anlayışında ilişkili olduğu bir diğer kavram otorite kavramıdır. Weber'in başka bir ideal tipi olan otorite ile bürokrasi doğrudan ilişkilidir. Zira Weber'in karizmatik, rasyonel ve geleneksel olarak kurguladığı otoritelerin tamamı meşruiyet ile ilgilidir. Özellikle rasyonel otorite meşruiyet sorunu nispeten daha çok çözülmüştür. Bu anlamda rasyonel otorite bürokrasiye dayanmak zorundadır. Ancak güçlü ve rasyonel bir şekilde organize edilmiş bürokraside karizmanın rasyonelleşmesi mümkündür. Bu anlamda bürokrasi bir ideal tip olarak otoritenin temel belirleyenisidir.

Weber'e göre bürokrasinin belli başlı özellikleri vardır. Bu özellikler şu şekildedir:

- Bir makamlar hiyerarşisi ile hiyerarşik düzeyler arasındaki kanallar
- Dosyalar ve gizlilik
- Genel kurallarla belirlenip, yönetmeliklerle düzenlenen açıkça tanımlanmış yetki alanları
- Resmi işlerin özel işlerden idari biçimlerde ayrılmasıdır (Marshall, 1999: 86-87).

Tüm bu ifade edilenlerin eşliğinde bakacak olursak bürokrasi hiyerarşiye, evrak ve dosyaların düzenli tanzimine ve gizliliğine, kural ve yönetmeliklere ve nihayetinde işlerin resmi olarak algılanmasına bağlıdır.

Tüm bu yaklaşımlar ışığında bürokrasinin kötü organizasyonu oldukça sorunlu bir işleyişe sebebiyet vermektedir. Özellikle hiyerarşi süreçlerinin abartılması ve bürokrasinin evrak yığını olarak ortaya çıkması işlerin yavaşlamasına ve aksamasına sebebiyet

vermektedir. Bu anlamda hiyerarşinin abartıldığı ve rasyonel kurgulanmadığı kurumlarda bürokrasi iş yapmaz, işlemez hale gelebilmektedir (Koçel, 1989: 72). Böyle durumlarda işlerin organizasyonu ve işlerliği için gerekli olan bürokrasi tersi bir işlev üstlenebilir ve tüm işlerin yapılamaz bir hale gelmesi söz konusu olabilir. Bu sebeple bürokrasinin kişi merkezli olmaktan ziyade kurum merkezli organize edilmesi son derece önemlidir. İşlerin rayında gitmesi ancak rasyonel kurgulanmış ve kurumsallaşması tamamlanmış bürokrasilerde mümkündür.

2.1. Türkiye’de Bürokrasi

Bürokrasi ve siyaset ilişkisi ortaya çıktığı andan itibaren bir gerilim ekseninde var olmuştur. Bu gerilim en temelde atanmışlar ile seçilmişler arasındaki gerilimdir. Bu ilişkinin düzlemini belirleyen gerilim esasında oldukça tabiidir. Zira bir taraftan seçilmiş olması hasebiyle meşruiyet krizi taşımayan seçilmişler vardır. Seçilmişler bürokratik işlemlerin yürüyebilmesi için bir takım atamalar yaparlar fakat atananların mevcut mesleki konumları siyasetçilere nispeten çok daha güçlüdür. Zira siyasetin ve ülke işlerinin devamlılığı bürokrasinin sağlamlığı ile ilişkilidir. Bu sebeple bürokrasi kesimi kendilerinin bir zorunlu ilke olarak var olması gerektiğini bilirler ve kendilerini devletin asıl sahibi olarak görürler. Dolayısıyla siyasetçilerin zaviyesinden bakıldığında, devletin asıl yöneticileri kendileridir. Meşruiyet krizleri yoktur ve idare makamı olarak işlev görür. Bu işleve binaen bürokratik atamalar yaparlar. Bu anlamda bürokratlar siyasetçilerin belirlediği kişilerdir ve siyasetin üstünlüğünü tanımalıdırlar. Bürokratların zaviyesinden bakıldığında ise siyasetçiler mevcut makamlarında geçicidirler. Siyasetçiler yenilenen her seçimde değişebilir ve bu anlamda makamlarını uzun vadeli doldurmazlar. Bu sebeple

devletin asıl sahibi bürokratlardır. Onlar kalıcıdır. Siyaset değişse bile bürokratların değişmesi kısa vadelerde pek mümkün görünmemektedir.

Devletin asıl sahibinin kim olduğu konusunda yaşanan bürokrat ve siyasetçi geriliminin hükümet süreleri ile doğru bir orantısı vardır. Hükümetin ömrü kısaldıkça bürokrasi ve siyaset gerilimi artmaktadır ve bu gerilim çoğu zaman bürokratların lehine sonuçlanmaktadır. Zira hükümet her düştüğünde siyasetçilerin geçiciliği bürokratların kalıcılığı tasdiklenmektedir. Özellikle Türkiye gibi yakın siyasi tarihinde koalisyon hükümetlerinin sıklıkla başa geldiği ülkelerde hükümetin ömrü oldukça kısadır. Bu kısalık her daim bürokrasinin elini güçlendirmiştir. Hatta bu sebeple sivil ve askeri bürokrasi kendi yerini ve konumunu muhafaza etmek adına uzun ömürlü hükümetleri pek fazla tasvip etmemiştir. Bu doğrultuda krizleri fırsata çevirmiş ve gerektiğinde hükümetleri gayri siyasi yollardan düşürmekte bir beis görmemiştir. Zira hükümet her düştüğünde bürokrasinin vesayet sistemi biraz daha güçlenmiştir.

Türkiye bürokrasi ve siyaset gerilimini çok defa hissetmiş bir ülkedir. Bu durum Osmanlıdan itibaren bu şekildedir. Osmanlının güçlü bir bürokrasiye sahip olması Osmanlının en büyük avantajı olarak karşımıza çıkarken, bu avantaj siyasi çalkantıların olduğu dönemlerde kendisini dezavantaj olarak göstermektedir. Aslan ve Yılmaz Osmanlıdan günümüze bürokrasiyi şu şekilde ifade etmektedirler.

“Osmanlı Devleti’nde Batılılaşma hareketi askeri yenilgilerle birlikte gündeme gelmeye başlamıştır. Osmanlı reformcuları yenileştirme ve düzenleme yönündeki çabalarını uzun bir süre, askeri mağlubiyetlerden dolayı bu alana hasretmişler ve diğer alanları ikinci plana atmak zorunda kalmışlardır. Tanzimat döneminde ise, Batı’dan ilham alınarak bir dizi siyasal

ve sosyal reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde toplumun birçok kesiminde yeni örgütlenmelerin oluşması ve idari reformların yapılması, kul sistemini ortadan kaldırmıştı. Osmanlı bürokrasisinin bir unsurunu teşkil eden kalemiye (sivil bürokrasi), yapılan bu düzenlemeler sonucu, padişaha karşı gücünü artırmış ve ülke yönetiminde etkin bir unsur haline gelmiştir” (Aslan, Yılmaz, 200: 295-296).

Yılmaz ve Aslan’ın özetlerine ek olarak ifade edilebilirki Osmanlı bürokrasinde en önemli hususlardan birisi yenileşmedir. Yenileşmenin hangi alanda olacağı ve nasıl bir seyir izleyeceği Osmanlı bürokrasinin belirleyenidir. Bu anlamda Osmanlı bürokrasinin gelişimi, Osmanlı modernleşmesi ile yakından ilişkilidir. Osmanlı modernleşmesi ile çoğu zaman militarist modernleşme kavramıyla ifade edilir. Dolayısıyla hem Osmanlı’nın modernleşmesinde hem de bürokratik dönüşümünde askeri teşkilatı son derece önemli bir rol oynamaktadır. Hatta Osmanlı modernleşmesini askeri sistemin yenileşmesi ve bu yenileşmeye askeri kuvvetlerin direnmesi üzerinden okumak mümkündür. Bu tespitler sonrasında Aslan ve Yılmaz Osmanlı bürokrasine dair tespitlerini şu şekilde devam ettirir.

“Tanzimat bürokrasisi Batılılaşma projesine sahip çıktığı, batıyla ilişki içinde olduğu ve batı dillerine hakim olduğu için güç kazandı ve ülkenin yönetiminde söz sahibi oldu. Yeni bürokrasinin güçlenip etkin konuma gelmesinde Ulema’nın içinde bulunduğu durumun da etkisi vardır. Tanzimat reformlarıyla, Ulema’nın bir devlet dairesi haline dönüştürülmesi, kendi içlerinde ortaya çıkan gruplaşmaların çeşitli anlaşmazlıklara ve mücadelelere sebep olması ve kontrollerindeki vakıfların bu dönemde devlet kontrolüne

geçmesi; söz konusu sınıfın eski gücünü ve etkinliğini kaybetmesine ve zayıflamasına yol açmıştır. Bu gelişme yeni bürokrasinin önem kazanmasında etkili bir rol oynamıştır. Osmanlı'daki eski bürokratik yapının yerini alan Tanzimat bürokrasisi, devletin siyasal, sosyal ve kültürel açıdan Batılılaşması için çok büyük bir çaba sarf etti. Çünkü Tanzimat bürokratları geri kalmışlığı ortadan kaldırmanın yegane çaresinin Avrupa'da ve "Avrupalılaşma"da olduğu inancını taşıyorlardı. Tanzimat dönemine damgasını vuran bürokratların birçoğu bu dönemde kurulan Tercüme Odası ve Hariciye Nezareti'nden yetişmişlerdir. Bu iki kurum, dış ilişkiler ve Batılılaşma politikalarına uygun insanlar yetiştiriyordu"(Aslan, Yılmaz, 200: 295-296)

Bu genel tespitler ışığında Türkiye'de mevcut bürokrasinin Osmanlı bürokrasisinden bakiye kaldığını, hatta askeri vesayetinde Osmanlı bürokrasisinden bakiye kaldığını ifade etmek mümkündür. Bizim modernleşme serüvenimizde ve bürokratik dönüşümümüzde askeri teşkilat her daim önemli olmuştur. Bu önem Osmanlıdan itibaren bir siyaset ve bürokrasi geriliminin temelini oluşturmuştur. Asker Osmanlıdan günümüze kadar imtiyazlı bürokrasi alanını terk etmek istememiştir ve gerektiğinde kendisine vesayet alanı açarak siyaset üzerinden bir otorite olarak kendisini sunmuştur.

3. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE BÜROKRATİK DİRENÇ

3.1. Şırnak'ın Sosyo Kültürel Yapısı

3.1.1. Tarih

Şırnak, köklü bir geçmişe sahiptir. Şırnak'ın kökleri, Kâtip Çelebi'nin XVII. yüzyılda yazmış olduğu seyahatnameye ve tarihi rivayetlere göre Nuh Tufanı öncesine

dayanmaktadır. Bu rivayetlere göre Cizre, tufandan sonra ikinci kez Hz. Nuh (a.s.) ve oğulları tarafından inşa edilmiştir. İnsanlar, yerleşim yeri olarak aşırı sıcaklar nedeniyle kış mevsimlerinde ılıman geçen Cizre'yi tercih ederken, Şırnak, yazlık ve yaylak olarak inşa edilmiştir (Öcal, Darıcı & Okyar, 2010: 55).

Şırnak, Hz. Nuh'un gemisi kalıntılarının olduğu öne sürülen Cudi Dağı'nın Kuzeyinde "Şehr-i Nuh" adıyla kurulmuş, önceleri Şerneh denilmiş, daha sonraki yıllarda ise Şırnak adını almıştır. Şırnak, tarihte birçok önemli devletin başkentini kendi topraklarında barındırmıştır. Birinci Babil devletinin başkenti olan Babil (Kebeli Köyü), Cizre sınırları içindedir. Aynı zamanda Guti (Gudi) İmparatorluğunun başkenti olan Bajarkard, Silopi ilçesi topraklarındadır.

Şırnak; Guti, Babil, Med, Asur, Pers, Sasani, Emevi, Abbasi, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde Cizre'ye bağlı bir yerleşim birimi idi. Şırnak, 23 Temmuz 1914 yılında ilçe olmuş ve Siirt iline bağlanmıştır. Bu konumu, 1990 yılına kadar sürmüştür. Şırnak, 18.05.1990 tarih ve 20522 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 16.05.1990 tarih ve 3647 sayılı yasa ile il statüsüne kavuşmuştur. İle bağlı altı ilçe bulunmaktadır. Bu ilçeler, Beytüşşebap, Cizre, Güçlükönak, İdil, Silopi ve Uludere'dir.

3.1.2. Coğrafya

Şırnak ili, 37-31° kuzey enlemleri ve 42-28° doğu boylamları arasında yer almaktadır. Yüzölçümü, 7.172 kilometrekaredir. Ortalama 1.400 metre rakımı ile deniz seviyesinden oldukça yüksek olan Şırnak ili topraklarının batı kesimi, yüzölçümünün ¾'ü Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle bölümünde yer alırken; geri kalan yüzölçümünün

¼ü ise Doğu Anadolu Bölgesi içinde kalır. Şırnak'ın batısında Mardin, kuzeyde Siirt, kuzeydoğuda Hakkâri illeri ile güneyde Irak ve Suriye Devletleriyle çevrilidir.

Şırnak ilinin batı ve güney kesimindeki bazı düzlükler dışında büyük bölümü, akarsular tarafından derince yarılmış platolar halindedir. Bu coğrafi yapı içerisinde 2 agro-ekolojik alt bölge bulunmaktadır. Birinci agro-ekolojik alt bölge, rakımı 300-400 metre arasındaki geniş ovaların yer aldığı Cizre, Silopi ve İdil İlçelerini; ikinci agro-ekolojik alt bölge ise rakımı 1000 metre ve üzerindeki engebeli, sarp yamaçlar ve yüksek dağların yer aldığı, tarım alanının az, buna karşılık orman ve meraların geniş çapta bulunduğu Merkez, Beytüşşebap, Güçlükönak ve Uludere İlçelerini kapsamaktadır. Dağlık kesimlerde Güneydoğu Toroslar sistemine bağlı yüksek kütleler vardır. İlin önemli dağları, Cudi, Gabar, Namaz ve Altın Dağlarıdır. Cizre, Silopi ve İdil İlçeleri geniş düzlükler halindedir. İlin en önemli akarsuyu, Kızılsu, Hezil ve Habur Çaylarının beslediği Dicle Nehridir.

Şırnak ilinin iklimi, bölgelere göre değişmektedir. Örneğin Şırnak'ın Doğu Anadolu Bölgesinde kalan Merkez, Beytüşşebap ve Uludere ilçelerinde kışlar, serttir. Kuzeyden gelen soğuk havalar, kışın bu yörenin sert ve karlı geçmesine neden olur. Karla örtülü gün sayısı, güney bölgesine göre daha fazladır. Şırnak'ın Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde kalan Cizre, İdil, Güçlükönak ve Silopi İlçelerinde kışlar daha ılık fakat yazlar aşırı sıcaktır. Bu nedenle Şırnak'ta Doğu Anadolu ikliminin birbirine karşıt iki hava kütlesi etkisini göstermektedir. Bunlardan birisi, bölgeyi özellikle kış aylarında etkisi altında bulunduran, buna karşılık yaz aylarında kuzeye çekilen soğuk kuru hava kütlesidir. Şırnak'ta yıllık yağış ortalaması 633 mm³ civarındadır.

Şırnak'ta bitki örtüsü iklim özelliğine bağlı olarak değişiklikler göstermektedir. İklimin karasal olması, doğal bitki örtüsü üzerinde etkili olmuştur. Mevsim içindeki

yağışların az olması, doğal bitki örtüsünün bozkır olmasına neden olmuştur. Dağlık alanda yer alan ormanlar, seyrek niteliktedir. Ormanaltı bitki örtüsünü kurakçıl bitkilerin oluşturduğu bu bölgedeki başlıca ağaç türü, meşedir. Özellikle Beytüşşebap ve Uludere civarında bulunan dağların yüksek yerlerinde, alpin çayırları bulunur.

Tablo 2. Şirnak ilinin haritası
(http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari5.html)

3.1.3. Ekonomik Yapı

Şirnak ilinde tarım, hayvancılık ve sınır ticareti, ekonominin en temel göstergeleri arasında yer almaktadır. Buğday, arpa ve mercimek üretimi, en başta gelmektedir. Sanayi bitkilerinden pamuk ekimi yaygındır. Cizre ve Silopi gibi ilçelerde,

kaliteli nar ve üzüm üretilmektedir. Hayvancılık, göçerlerin işidir. En çok kıl keçisi, koyun ve bölgeye özgün tiftik keçisi beslenir. Şırnak'ta ayrıca kilim, halı ve heybe dokumacılığı, geleneksel uğraşlardır. Koyun ve keçi tüylerinden Şırnak şalları dokunur.

Orta Doğu'ya yakın olan Şırnak, Silopi ilçesinde bulunan Habur sınır kapısı nedeniyle ülke genelinde dış ticarete de pay sahibidir. Türkiye geneli sınır kapıları arasında toplam taşıt geçitlerinin %45'i, Habur sınır kapısından sağlanmaktadır. Bu ticari hareketlilik, ekonomik yapıda belirleyici faktörlerden birisini oluşturmaktadır. Sınır ticari nedeniyle taşımacılık, Şırnak'ın temel geçim kaynaklarından biridir. Kömür madenciliği de, Şırnak için önemli kaynaklardan biri olarak göze çarpmaktadır. Halkın büyük kısmı, kömür madenciliğinin taşımacılık, işçilik ve satış gibi alanlarında çalışmaktadır. Uludere ve Silopi güzergahında, 17 milyon ton asfaltit kömür (petrol artığı) rezervinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu asfaltit kömür rezervinden daha fazla yararlanmak amacıyla son yıllarda çeşitli termik santral projeleri hayata geçirilmeye çalışılmaktadır (Turgut, 2011: 125-126).

Bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılması amacıyla yürütülen KÖYDES, SODES, KOSGEB gibi destek amaçlı projeler, tarım kredi ve teşvikleri, Şırnak ekonomisi açısından da üzerinde durulması gereken noktalardan biridir. Bu projeler vasıtasıyla son yıllarda ülke genel bütçesi üzerinden önemli oranda kaynağın Şırnak'a aktarıldığı görülmektedir. Bu projeler, istihdama katkı sağlarken, aynı zamanda toplumsal gelişime olumlu yönde katkı sağlamaktadır (Erkan & Aydın, 2010: 189).

Ekonomik olarak Irak'la dış ticaretin yapılabileceği ve bunun fırsatlarından yararlanabilecek bir konuma sahip olan Şırnak, uygun turizm potansiyellerine de sahiptir (Cudi Dağı, Dicle Nehri, Habur Çayı, kaplıcalar ve yörenin şifalı suları gibi). Genç bir

nüfusa sahip olması da önemli bir avantajdır. Ayrıca organik tarım ve hayvancılık için de koşullar vardır. Fakat şehirleşme oranının düşük olması, merkezden uzak konumda olması, girişimcilik düzeyinin düşük olması, ulaşımın zor ve maliyetli olması ve terör olayları gibi sorunlar zayıf yönleridir (Karabulut, 2010: 929-930).

3.1.4. Toplumsal ve Kültürel Yapı

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2016 verilerine göre Şırnak genelinde toplam nüfus, 483.788 kişidir. Şırnak il ve ilçelerinin büyük kısmı, Kürt kökenli vatandaşlardan oluşmaktadır. Bu yönüyle Şırnak, Türkiye genelinde Kürt nüfusun ağırlıkta olduğu şehirlerden birisidir. Bununla birlikte Şırnak il merkez nüfusunun yaklaşık olarak yarısı, farklı nedenlerle (asker, polis, memur, doktor, öğretmen vb.) şehirde genellikle bir atama süresince yaşayan insanlardan oluşmaktadır. Geriye kalan kesimin büyük çoğunluğu, 1990'lı yıllarda köylerin boşaltılmasının ardından köylerden şehre zorunlu göç ile gelen insanlardır (Gündoğmuş, 2014: 154-155).

Şırnak, tarihi boyunca birçok dini, dili ve kültürü bir arada bulundurmuştur. Örnek olarak Osmanlı döneminde 1882-1883 yıllarında yapılan nüfus sayımında Cizre'de 6.035 Müslüman, 1.851 Katolik, 149 Yahudi'nin yaşandığı tespit edilmiştir. Doğu ve Batı kültürlerini içinde barındıran Şırnak'ın bu özelliği, I. Dünya Savaşı sonrası değişime uğramak zorunda kalmıştır (Balta, 2003: 69).

Cumhuriyet dönemi öncesinde Ermenilerin yaşadığı şehirde, çoğunluğu oluşturan Müslümanlar dışında Keldaniler, Süryaniler, Yezidiler de bu şehrin sakinleri

olmuştur. Fakat 12 Eylül askeri darbe sürecinin ardından güvenlik sorunları gerekçesiyle bu azınlık gruplar, bölgeyi terk ederek Avrupa'ya göç etmişlerdir (Okçu, 2010: 889).

3.1.5. Sosyal Yapı

Şırnak'ın sosyal yaşamının en belirleyici faktörü, aşiret sisteminin sonucu olan gelenek ve göreneklerdir. Fakat kırsal kesimden şehir merkezlerine olan göçler, ekonomik yapının değişmesi, iletişim ve ulaşım olanaklarının artması sonucunda sosyal yapıda gözle görülür gelişmeler görülmektedir. Nüfusun büyük kısmı, 35 altı yaş grubundadır. Kadın-erkek nüfusu oranları, neredeyse eşittir. TÜİK verilerine göre Şırnak genelinde 251.392 erkek nüfusa karşı 232.396 kadın nüfus bulunmaktadır.

Bölgenin son 30 yılda hızlı ve ani bir şekilde modernleşme ve kırsal çözülme (zorunlu göçlerle) sürecine girmesiyle birlikte aşiret yapıları, ciddi bir şekilde çözülme süreci ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çözülme sürecinde şehirleşmenin bu tür sosyolojik varlıkların homojenliğini zayıflatması nedeniyle birlikte toplumsal ilişkiler, aşiret ve akrabalık örüntülerinin kapalı ve dar kalıplarını aşarak, sosyal, siyasal, ekonomik açılardan yeni biçimler almıştır (Tekin, 2010: 253).

Şırnak'ın 1990 yılında il olmasının ardından artan nüfusa karşı alt yapı yatırımları yetersizliği, kaçak yapılaşmanın had safhada olduğu, plansız mimarinin yapıldığı, kent dokusunun muhafaza edilemediği görülmektedir. Yani hızlı göçler ve nüfus artışının getirmiş olduğu kentleşme karşısında Şırnak ilinde planlı bir mimari yapılaşma olamamıştır (Yıldırım, 2010: 218).

3.1.6. Siyasi Yapı

Geçmişte genellikle kırsal kesimde yaşayan ve tarım-hayvancılık gibi işlerle uğraşarak geçimini sağlayan Şırnak halkının şehirle olan irtibatı artmıştır. Artık neredeyse her evde en az bir tane olan TV'lerin yaygınlaşması ile genç nüfus, yeni ve farklı yaşam modelleri ile tanışmış; şehirlere, ana kentlere doğru bir yönelim olmuştur. Köylerde dar alanda yaşayan bu insanların göçü ve kendi şehirleri ile irtibatı, kırsal kesimin dönüşümüne neden olmuştur. Dedeleri tarım ve hayvancılık ile uğraşan genç nüfus, hizmet sektörü ve ticarete yönelmiştir. Köy odalarında yapılan sohbetlerin tahtına internet kafeler, bilardo salonları ve kafeteryalar oturmuştur (Aldanmaz, 2010: 441). Bu ve benzeri gelişmeler neticesinde geçmişte aşiret büyüğü veya aile reisi tarafından alınan kararların geçerli olduğu toplumsal yapı, bireyselleşmeye kaymıştır.

Bir yandan feodalite çözülme aşamasına girerken diğer yandan sanat edinme ve eğitim sonucunda kendi emeği ile geçinen yani ekonomik özgürlüğe kavuşan bireyler ortaya çıkmıştır. Artık bireyler, kendi kararlarını kendi başlarına verirken, kendi doğrularını referans alarak hareket etmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Kürt sorunun çözümü, AB tarafından Türkiye'ye bir ön şart olarak koyulmuştur. AB ülkelerinin ya da delegelerinin bölge illerine yaptıkları ziyaretler, seçim, nevruz gibi nedenlerle gönderdikleri gözlemciler, AB'nin bölgedeki gelişmeleri yönlendirebilmesinin önünü açmıştır. Bugüne kadar konuşulması mahrem olarak kabul edilen anadilde eğitim, demokratik özerklik, bayrak, andımız gibi konuların tartışılmaya başlamasında, AB üyelik sürecinin etkisi inkâr edilemez boyutta olmuştur. Benzer şekilde her ne kadar strateji gereği Türkiye ile ilgili net açıklamalar yapmasa da, ABD'nin de son dönemde uygulamış olduğu politikalarla kendisini bu konuda taraf haline getirdiği görülmektedir. Tüm bu gelişmeler, Şırnak'ta

yaşayan insanların da süreci takip etmesi neticesinde yönlendirici boyut taşımaktadır (Gündoğmuş, 2014: 157-158).

Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt Federe Devleti'nin varlığı da uluslararası gelişmeler ekseninde Şırnak açısından önem arz eden bir konudur. Aynı etnisiteden gelen insanların birbirinden etkilenmesi, gayet doğal bir durumdur. Belki de bu nedenden dolayı Kuzey Irak'taki Kürt Federe Devleti'nin Türkiye'de yaşayan Kürtler için bir cazibe merkezi olup olmayacağı sıkça sorulan sorular arasındadır (Özer, 2010: 368).

Türkiye Cumhuriyeti, ulus devletleşme sürecinde Osmanlı bakiyesinden dolayı önemli gerilimler yaşamıştır. O dönemde tek ulus inşa etme anlayışı neticesinde yaşanan travmalar, bugün hala konuşulan birçok sorunun kaynağı olarak görülmektedir (Özer, 2010: 319). Bununla birlikte Türkleştirilmeye çalışılan Kürt kökenli nüfusun yoğunlukla yaşadığı bölgenin, ekonomik açıdan da geri kalmış olması, sorunun daha da derinleşmesine neden olmuştur. 1980 sonrası ise sorun, PKK'nın varlığı ile birlikte şiddete evrilmiştir. 1992 yılında Şırnak'ta üç gün süren bombalamalar neticesinde onlarca insan ölmüş, binlerce ev harap olmuş; Şırnak, adeta hayal şehre dönüşmüştür. Yaşanan bu olay, o günden bugüne Şırnak'ın temel meselelerinden birisi olarak hala hafızalarda tazedir. Bu acı hatıra, aradan geçen onca yıla rağmen siyasal tercihler üzerinde yoğun etkiye sahiptir (Gündoğmuş, 2014: 159).

1990'lı yıllarda Güneydoğu Anadolu bölgesinde artış gösteren terör olayları nedeniyle on binlerce Kürt kökenli vatandaş, Türkiye'nin farklı illerine göç etmek zorunda kalmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre bu sayı, 360.000'e yakın olup, bu sayının yaklaşık 13.000'ini de Şırnak ilinden (özellikle 1992 olayları sonrası) göç edenler oluşturmaktadır. Zorunlu göç, ailelerin sosyo-ekonomik düzenlerinin belkemiğini

oluşturan topraklarıyla, iş ve üretim kaynaklarıyla bağlantıların kesilmesine neden olmuştur (Sevim, 2010: 244-247). Fakat bunun yanında, etnik farkındalığın ve ulusal bilincin keşfedilmesi gibi bir sonucu da beraberinde getirmiştir.

1990'lı yıllarda etkisi sadece bölgede hissedilen terör sorunu, sonraları Türkiye'nin büyük şehirlerinde de yakından hissedilmeye başlamıştır. Çünkü zorunlu göç ile başka şehirlere giden insanların çoğu, kendi memleketlerine dönmeyip o şehirlerde yaşamaya devam etmiştir. Kürt kökenli nüfus, Mersin, Adana, İstanbul, İzmir gibi büyükşehirlerde önemli oranlara ulaşmıştır. Bu insanların buralarda kendi kimlikleri ile var olabilme bilinci, Kürt olmayan vatandaşlar nezdinde de bir farkındalığın oluşmasına neden olmuştur. Geçmişte hiç tahammül gösterilmeyen konuların bugünlerde konuşuluyor olması, bir ölçüde bu duruma da bağlanabilir (Gündoğmuş, 2014: 160).

3.2. Uludere

Uludere, Şırnak ilinin en gözde ilçelerinden birisidir. Geçmişi M.Ö 3000 yılına kadar uzanmaktadır. Uludere, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bunların başında Medler, Persler, İskender, Selökidler, Roma-Part ve Arsaklılar gelmektedir. Cumhuriyet yönetimine kadar Osmanlının hakimiyeti altında kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise bucak haline getirilerek Beytüşşebap ilçesine bağlanan Uludere, 27 Haziran 1956 tarihinde yürürlüğe giren 7033 sayılı kanun ile ilçe haline getirilerek Hakkari iline bağlanmıştır. Şırnak'ın il olması ile de Uludere, Şırnak'a bağlı bir ilçe haline getirilmiştir.

Uludere, coğrafi olarak oldukça stratejik bir bölgededir. Uludere, Irak ile yaklaşık 56 kilometrelik bir sınıra sahiptir. Doğusunda Hakkari ilinin Çukurca (Çel) ilçesi, batısında Şırnak ili ve Silopi ilçesi, kuzeyinde Beytüşşebap (Elkî) ilçesi, güneyinde Irak toprakları bulunmaktadır. Bu durum, siyasi açıdan da Uludere'yi son derece önemli hale getirmiştir.

Tablo: 3 Uluderenin Coğrafi Konumu (http://www.turkish-media.com/y_h/bhtml/c_8_4.htm)

Uludere, coğrafi olarak dağlık bir bölgeye sahiptir. Bu durum, Uludere'nin gündelik, sosyal, siyasi ve iktisadi hayatında son derece etkilidir. Zira verimsiz arazilerde iktisadi bir hayat oluşturmak ve bu hayat etrafında şekillenmiş bir şehir kurmak, oldukça zordur. Bu zor durum, Uludere'yi farklı iktisadi kaynak arayışına sevk etmiştir.

Uludere'nin nüfus dağılımı (http://www.nufusu.com/ilce/uludere_sirnak-nufusu)

Yıl	Uludere Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2016	41.680	23.375	18.305
2015	42.386	24.013	18.373
2014	41.094	23.190	17.904
2013	39.329	21.800	17.529
2012	38.201	20.942	17.259
2011	37.022	20.097	16.925
2010	34.518	17.805	16.713
2009	34.349	17.828	16.521
2008	38.511	21.571	16.940
2007	37.894	21.227	16.667

3.3. Türkiye’de Askeri Vesayet Meselesi

Devlet yönetiminin veya sivil siyasetçilerin vesayet sorunu, tarih boyunca olagelmıştır. Bu, sadece bugüne ait bir sorun değildir. İnsanlığın güvenlik ihtiyacı bitmedikçe, vesayet sorunu az veya çok varlığını koruyacaktır. Kaldı ki vesayet sadece olumsuz anlamda kullanılan bir kavram değildir. Her otorite, belli bir şekilde vasi olmaya dayanmakta ve böylece vesayet ilişkisi üretmektedir. Devletin otoritesinin en önemli temellerinden birisi güvenlik meselesidir. Özellikle ulus-devlet sürecinde temel insan haklarından olan yaşama hakkının korunması, polis ya da ordu gibi silahlı bürokrasiye bırakılmıştır. Güvenlik öncelikli bir bakış açısı, silahlı bürokrasiye ayrıcalık sağlanmasına sebep olmaktadır. Güvenlik bürokratları, şiddet kullanma yetkisini ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ayrıcalığı, ülkede yönetim dahil çeşitli alanlarda pay sahibi olmak için kullanabilmişlerdir. Tarihte farklı dönemlerde pek çok ülkede bu imtiyazın kullanıldığı görülmüştür. Tarihi süreçte askeri vesayet, sadece ulus devletlerin değil, şehir devletlerinin de, imparatorlukların da sorunu ve bazen de sonu olmuştur. Avrupa ve Batılı diğer ülkeler, askeri vesayet sorununu aşmış gibi görünse de, son yüzyılda soğuk savaş ve güvenlik öncelikli politikalar, demokratik anlamda geliştiği iddia edilen ülkelerde de askeri vesayet sorununu gündemde tutmuştur.

Vesayet veya vasilik, ordunun veya bürokratik bazı kurumların, ülkeyi yöneten sivilleri yetersiz görüp, çeşitli alanlarda yönetime dahil olma arzusundan kaynaklanmıştır. Sivil siyasete güvensizlik bazen darbelere de sebep olmuştur. Silahlı kuvvetlerin elindeki araçlar dolayısıyla meşru iktidar müdahalesi modern demokrasi tarihinin en önemli

meselelerinden ve tartışmalarından birisine karşılık gelmektedir. Otorite ve ulus devlet bölümlerinde de tartışıldığı üzere burada meşruiyetin kaynağı ve sınırları açısından bir belirsizlik durumu tespit edilebilir.

Türkiye’de ordunun siyasete müdahale etmesi, Osmanlı’dan cumhuriyete devam etmiş bir gelenek olarak da yorumlanabilir. Darbeler tarihi Türkiye’de asker-sivil ilişkileri iç içe geçmiş üç önemli özelliğe sahiptir:

1) Tarihsel sürekliliğe sahip güvenlik merkezli yapı: Güvenlik algısı, Türkiye’de Anayasadan başlayarak değişik alanlardaki tüm hukuki düzenlemelerin temel eksenini oluşturmaktadır. Bu nedenle güvenlik alanına ilişkin düzenlemeler, kolayca takip edilemeyecek ve ortadan kaldırılamayacak bir genişliğe ve çeşitliliğe sahiptir. Diğer taraftan güvenlik tanımlamalarının muğlâklığı, bu güvenlik algısının sınırlarının, istenildiği anda ihtiyaca göre yeniden belirlenebilmesine, genişletilip daraltılabilmesine imkân tanımaktadır.

2) Askeri vesayet modeli: Askeri vesayet modelinin temelini, siyasi alanı, askeri alan lehine daraltan yetki-sorumluluk ilişkileri oluşturmaktadır. Siyasi otorite ile güvenliğe ilişkin bürokratik yapı arasındaki karar alma, yürütme ve denetlemeyi içeren ilişki, terstir ve ordu denetlenenden çok denetleyen konumundadır.

3) Özerkliğe sahip ve aşırı merkeziyetçi bir kurum-içi örgütlenme: Devlet mekanizması içerisinde sahip olduğu özerk ve ayrıcalıklı konumuyla ordu, sivil yönlendirmeye büyük ölçüde kapalı, denetlenemeyen ve izole edilmiş bir iç örgütlenmeye sahiptir.

Türkiye'de ordu, siyaset ve idare içerisinde sahip olduğu konuma, 1960 darbesi, 1971 muhtırası ve bilhassa 1980 darbesi sonrasındaki düzenlemelerle (özellikle Anayasal düzenlemeler) ulaşmıştır.

Türkiye, 1990'lı yıllardan itibaren askeri vesayetin etkinliğinin azaltılması konusunda bazı adımlar atabilmiştir. Bunda, Avrupa Birliği süreci etkili olmuştur. Türkiye'nin açıkladığı Ulusal Eylem Planları, liberal-demokrat değerler doğrultusundaki bir sivilleşme hamlesi ve idari sistemde AB üye ülkeleri ile uyumlu kontrol-denge mekanizmalarının uygulamaya geçirilmesi çabası olarak özetlenebilir. Askeri vesayeti geriletmek için yapılan düzenleme ve değişiklikler;

i) Ordunun güvenlik siyasetinin belirlenmesindeki rolünü azaltmaya ve siyasete ilişkin müdahalelerini ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemeler.

ii) Mali şeffaflığı sağlamak amacıyla ordunun sivil denetimini gerçekleştirecek kurumlara ilişkin düzenlemeler.

iii) Askeri yargının alanının kısıtlanması ve yargıda iki başlılığı ortadan kaldırmaya yönelik değişiklikler.

iv) Silahlı Kuvvetlerin iç güvenlik alanındaki yetkilerinin daraltılmasına/devredilmesine ilişkin değişikliklerdir.

Askeri vesayeti geriletme konusunda atılan en önemli adımlardan birisi, kabul edilen 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumu ile atılmıştır. Bu Anayasa değişikliğinde askeri vesayeti gerileten maddeler, şunlardır:

Askeri Yargı: Anayasa'nın 145. maddesi değiştirilerek, askeri mahkemelerin yetki alanı, asker kişilerin askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili işledikleri askeri suçlar ile sınırlanmış ve Anayasal düzene karşı suçların adliye mahkemeleri tarafından görüleceği hükme bağlanmıştır. Yine aynı maddede yapılan değişiklikle askeri hâkimlerin özlük işleri, askeri savcılık görevlerini yapan askeri hâkimlerin görevli buldukları komutanlıkla ilişkilerinin “askerlik hizmetlerinin gereklerine göre” düzenleneceği ibaresi kaldırılmış ve böylece askeri yargıda hâkim ve savcılarının bağımsızlığına ilişkin önemli bir adım atılmıştır. 156. maddede yapılan değişiklik ile de benzer şekilde Askerî Yargıtay'ın kuruluşu, işleyişi, mensuplarının disiplin ve özlük işlerine ilişkin ilkeler arasından “askerlik hizmetlerinin gerekleri” ibaresi kaldırılmıştır.

Yüce Divan: 148. maddede yapılan değişiklikle AYM'nin Yüce Divan sıfatıyla yargıladığı kişiler arasına, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da dâhil edilmiştir.

Yüksek Askeri Şura (YAŞ): 125. maddede yapılan değişiklikle YAŞ'ın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emeklilik hariç ilişik kesme kararları için yargı yoluna başvuru imkânı tanınmış ancak YAŞ'ın diğer kararları yargı denetimi dışında bırakılmıştır.

Geçici 15. Madde: 12 Eylül 1980 darbesini gerçekleştirenlerin ve yönetim sivillere devredilene kadar yasama ve yürütme yetkisini elinde bulunduran ve kullananların tasarruflarına ilişkin yargıya başvuru imkânını kapatan geçici 15. madde kaldırılmıştır. Özellikle referandum öncesinde üzerinde en fazla tartışılan değişikliklerden biri, bu olmuştur. 1980 darbesini gerçekleştirenlerin yargı karşısında hesap vermelerinin önünün açılması, asker-sivil ilişkileri açısından büyük sembolik önem taşımaktadır.

Ulus-devlet sürecinde ordunun konumu, eski dönemlerin tersine bir memuriyet düzeyinde algılanmaktadır. Ordu, bütün ulus devletlerde aynı konumda olmayabilir. Gerek tarihi birikimler, gerek yönetim süreçleri ve toplumsal algılardaki farklılıklar nedeni ile ordunun bürokrasideki yeri, ülkelere göre farklılık arz etmektedir.

Sivil siyasete askeri müdahale geleneği dolayısıyla Türkiye’de asker-siyaset ilişkisi belli dönemlerde gerilimler yaşanmasına sebep olmuştur. Avrupa Birliği uyum süreci ve demokrasi adına bazı adımların atılması, 2000 sonrasında şu değişikliklerin yapılmasına sebep olmuştur. Elbette bu değişikliklere rağmen Türkiye 2007 yılında bir e-muhtıra, 2016 yılında da askeri darbe girişimiyle karşı karşıya kalmıştır. Aşağıdaki meseleler Türkiye’nin askeri vesayetten ayrılması dolayısıyla tartışıla gelmiştir.

- Genelkurmayın Milli Savunma Bakanlığı’na bağlanması;
- 5’inci maddenin kaldırılması;
- Jandarmanın yapısı, konumu ve görev tanımı;
- Profesyonel orduya geçiş;
- Askerlik süresinin kısaltılması;
- Zorunlu askerlik;
- TSK’da verilen askeri eğitim;
- Okullardaki Milli Güvenlik dersleri;
- Kaç ordu komutanlığı olacağı, bunların nerelerde bulunacağı;
- Mustafa Muğlalı gibi isimlerinin kışlalardan silinmesi;
- Askere dayak, kötü muamelenin sıfırlanması;
- Milli günlerde tanklı, toplu görüntülere son verilmesi;
- Askeri harcamaların şeffaflaşması;
- OYAK’ın varlığı ve işlevi gözden geçirilmesi;
- TSK’da VET (verimlilik, etkinlik ve tutumluluk) prensibinin uygulanması.

Türkiye'de sivil-asker ilişkilerindeki sorunlu alanlardan biri de, iç güvenlikten sorumlu sivil ve askeri kolluk güçleri arasındaki görev sahası ve yetki çatışmalarıdır. Askeri görevleri bakımından TSK'ya; emniyet ve asayiş işleriyle diğer görev ve hizmetlerini yerine getirme yönünden İçişleri Bakanlığına; örgütlenme biçimi, terfi ve sicil sistemi, personelin eğitim ve öğretimi açısından ise Genelkurmay Başkanlığına bağlı çalışan Jandarmanın bu çift başlı yapısı, pratikte mülki idarenin Jandarma üzerindeki denetimini, olanaksız hale getirmektedir.

Askeri vesayeti geriletmeye ve iç meseleleri çözmeye yönelik Açılım Süreci gibi önemli adımlar atılırken, 2011 yazı ile birlikte PKK ile yeni bir çatışma kuşağına girilmesi, güvenlik odaklı politikaları tekrar gündeme getirdi ve askeri vesayeti geriletme süreci, durağanlaştı; asker-sivil ilişkileri açısından atılabilecek daha ileri adımların önü, tıkanı. Asker-sivil ilişkilerindeki literatürde de sık sık değinildiği gibi iç çatışmalar, askerin siyaset içindeki etkinliğini ve gücünü artıran en önemli etkenlerden birisidir. Otoriter eğilimlerin toplum içerisindeki ağırlığı, çatışma ortamında asker-sivil ilişkilerinde geri adımların atılması ihtimalini artıran bir unsurdur.

Bir takım olumlu gelişmelerin hemen akabinde yaşanan terör olayları ya da benzeri şiddet olayları, askeri vesayetini elini güçlendirmek için bir gerekçe olabilmektedir. Halen yargıda olan darbe girişimlerinin dosyalarını okuduğumuzda, ordunun elini güçlendiren şiddet ve terör olaylarının kimim tarafından gerçekleştirildiği konusu, önemli bir soru işareti meydana getirmektedir. Ordu içerisinde askeri vesayetini bitmesini istemeyen ve tamamen güvenlik endeksli düşünen bir damarın varlığı, inkar edilemez bir gerçektir. Bu gerçeklik çerçevesinde iç güvenlikle ilgili yaşanan her olay, defalarca ve hassasiyetle soruşturulmaya muhtaçtır. Uludere'de 34 kaçakçının TSK uçakları tarafından

öldürülmesi, bu olaylardan bir tanesidir. STK'lar da bu olayın aydınlatılması için çaba sarfetmişlerdir. Nitekim Mazlumder, AKDAV, AKV, Medeniyet-Der, Hikmet Vakfı, Özgür-Der, Akabe Vakfı, Fatih Akıncıları Derneği ve İHH gibi STK'lar, bu olayın aydınlatılması için katkı sunmuşlardır.

3.4. Pretoryen Devlet ve Askeri Vesayet

Vesayet sisteminin ortaya çıkmasına imkan veren en önemli araç devlet mekanizmasına yaklaşım biçimidir. Daha yalın bir ifadeyle devleti nasıl anlamlandırdığımız ve nasıl bir yönetim mekanizması içinde kurguladığımız sorularının cevabı vesayet sistemini tanımlamaya imkan verir. Eğer devlet mekanizması daha liberal bir eğilimle anlamlandırılırsa bu sivil alanın ve girişimciliğin kendisine daha çok yer bulabileceği anlamına gelir. Ya da sosyalist bir kurgu içinde devlet mekanizması şekillendirilirse bu devletin her alana müdahale edebilecek bir yapıya bürünmesine yol açar. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir ve çeşitlendirilebilir örneklerdir. Devlet mekanizmasına yaklaşım tarzlarından biriside militarist devlet anlayışıdır. Yani askeri güçlerin her an etkin olduğu ve askeri müdahalelerin her an bir ihtimal olarak var olduğu yaklaşımdır. Bu devletler en kaba hali ile pretoryen devletler olarak tanımlanmaktadır.

“Pretoryen kavramı köklerini, Roma İmparatorunu koruyan muhafızların bir dizi olay sonucu büyük bir güç elde edip sonunda imparatoru devirme ve yenisini atama gücünü ele geçirmelerinde bulur. Pretoryenizm kavram olarak askeriye'nin kendisinin esaslı bir fonksiyonu olduğu kabulüyle siyasi sistemi kontrol etmesidir. Pretoryen rejimlerde askerler yönetimi fiilen üstlenmeseler bile yürütme organı üzerinde egemenlikleri bulunur. Müdahale ise bu egemenliğin tehlikeye düştüğü anlarda başvuru olan bir yöntemdir. Pretoryen rejimler askeri diktatörlükten farklı olarak gerçekten işleyen veya göstermelik

bir meclis sistemi içerisinde askeri bürokrasinin tahakkümünü mümkün kılan rejimlerdir. Proteryen bir rejimde askeriye üzerinde sözde bir sivil denetim kurulabilir” (Güneş, 2013; 209). Bir başka anlamda her an asker tarafından denetlenen ve kuralları askeriye tarafından şekillendirilen devlet biçimidir. Bu devlet biçimini en somut örneği Roma şehirlerinde şekillenmiştir. Büyük arenalar ve askeri gösteriler ile ün kazanmış olan Roma esasında askerlerin yönetiminde etki olduğu bir devlet sistemini ifade etmektedir. “Preteryen cumhuriyette devlet, geçmişte Latin Amerika’da olduğu gibi, maceracı şeflerin arkasından giden tam profesyonelleşmemiş bir ordunun, anarşik ve yağmacı bir iktidar aygıtı olabilir. Bu tür preteryen devletlere en anlamlı örnek, Roma İmparatorluğu’nun son dönemlerindeki durumdur. Preteryen muhafızlar (cohors proetoria), önce yüksek rütbeli subayların ve konsüllerin korunması amaçlı oluşturuldu. Augustus’un imparatorluğu sırasında, hiç kimsenin silahıyla giremediği, Roma’da yönetimin kutsal alanı olarak belirlenen yere silahlarıyla girme yetkisi preteryen muhafızlara verildi. Artık imparatorun muhafız birliğini oluşturuyorlardı. Daha sonra güçlü ve etkili bir zümreye dönüştüler ve konsüllerin, imparatorların seçiminde, senatoda alınan kararlarda belirleyici bir güç oluşturdular. Siyasal güç çevrelerinin arasındaki rekabet ve çatışmalarda, kendi çıkarları doğrultusunda taraf olmaya, zümre çıkarlarıyla, devlet çıkarlarını birlikte ele almaya başladılar. Bunu arkaik preteryen iktidar biçimi olarak tanımlamak gerekir” (İnsel, 2007).

Bu devlet türü her ne kadar modern süreçte varlığını yitirmiş gibi görünse de sosyal bilimler açısından anlaşılması zor bir şekilde demokratik sistemlerde de kendisine yaşam alanı bulabilmiştir. Özellikle bizim gibi modernleşme tecrübesini militarizm üzerinden yaşayan devletlerde preteryen devlet anlayışının kendisine yer bulması çok zor olmamıştır. İnsel (2007) modern devlet ile preteryen devlet arasındaki ilişkiyi “Modern preteryen devletle, Roma İmparatorluğu’ndaki arkaik örneği arasında, askerî ve sivil

bürokrasinin merkezinde yer aldığı ve siyasal rejimin aslî gidişatını bilkuvve belirlediği bir rejim olarak benzerlik kurulabilir. Ama bu benzerlik siyasal çözümleme olanakları açısından kısıtlıdır. Asıl önemli olan, bu ikisinin arasında yatan farklardır. Modern örnekte, bir pretoryen güç kadar, bir pretoryen çevrenin varlığından bahsetmek daha doğru olur. Bu gücün o çevre üzerinde kurduğu hegemonya esas önemlidir. Bu pretoryen çevrenin içinde askerî güçlerin varlığının asli işlevi, stratejik değerlendirme ve belirleme faaliyetlerinin merkezî biçimde yapılması, yönlendirme ve sınırlama girişimlerinin de kritik anlarda zorlayıcı olmasını sağlar. Bu konunun toplumsal aktörler tarafından içselleştirilmesi oranında, pretoryen rejim, sivil veya askerî açık bir diktatörlük haline dönüşmez. Bir askerî-sivil çevrenin, açık müdahale tehditli vesayet rejimidir. Modern pretoryen rejim, parlamenter sistem veya başkanlık sistemi gibi demokrasinin farklı biçimlerine görece uyum sağlayarak işler. Yönetim anlayışı itibariyle de büyük ölçüde moderndir. Siyasal alanla iktisadi alan arasındaki ilişkileri dikkate alır. Piyasa ekonomisine uyum sağlayabilir. Güç kullanımında iktisadidir, amaç-araç analizine dikkat eder. Ayrıca, bir zümre çıkarı dayanışmasını, statü ve iktisadi çıkarların korunması ve güçlendirilmesi yönünde işletir” şeklinde açıklar. Nitekim bu devlet anlayışı her askerî darbeye ve darbe girişiminde kendisini hissettirmiştir. Bu anlayış sebebiyle siyasetçiler yakın tarihimizde kendilerini sürekli askere karşı sorumlu hissetmek durumunda kalmıştır. Dahası askerî sistem siyasal erklerin emrinde bir yapılanmadan ziyade askere hiza veren bir yapılanma olarak kurgulanmıştır. Muhtıra metni bu durumun en açık örneğidir. Bu anlamda 12 Mart muhtıra metni ilgiye değerdir.

“1. Parlamento ve hükümet; süregelen tutum, görüş ve icrâatıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluk içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak umudunu kamuoyunda yitirmiş ve

anayasanın öngördüğü reformları, tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2. Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek; çârelerin partilerüstü bir anlayışla meclisimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek; anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kânunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükûmetin demokratik kurallar içinde teşkili zarûrî görülmektedir.

3. Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri, kânunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idâreyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır.”

Pretoryen devletin tipik bir örneği olarak görülebilecek olan 12 Mart muhtırası aynı zamanda askeri vesayetın hangi zeminde şekillendiğini de gözler önüne sermektedir. Türkiye'nin siyasal tecrübesinden baktığımızda bu devlet anlayışı sivil siyasetçilerin kendisine alan bulmasının her daim önünde engel olarak durmaktadır. Sivil siyasetin şekillenmediği bir yerde ise insanların özgür duygu, düşünce ve davranış geliştirmelerinin imkanı yoktur. Çünkü insanların kafalarının hemen üzerinde bu devlet anlayışının ortaya çıkardığı vesayet sisteminin tokmağı her an havada beklemektedir. Bu yönetim tarzı totaliter bir toplum anlayışını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda vesayet sistemi ve pretoryen devlet anlayışı Türkiye toplumunun bir taraftan modernleşme sürecinde iliklerine kadar işlemiştir. Diğer taraftan ise kurtulması ve aşılması gereken bir engel olarak karşısında durmaktadır.

3.5. Uludere Olayı

Gülyazı (Bujeh) ve Ortasu (Roboski) köylerinden Irak sınırını geçmiş ve sonra da yükleriyle geri dönmekte olan siviller, 28 Aralık 2011 tarihinde saat 21.30-22:30 sularında, sınırın sıfır noktasında, Türk Silahlı Kuvvetlerine ait savaş uçaklarının bombardımanı altında kalmıştır. Saldırıda, 17'si çocuk olmak üzere toplam 34 insan, yaşamlarını yitirmiştir. Ölenlerin hepsi, erkektir. Saldırıdan 1 kişi yaralanarak, 2 kişi de yara almadan sağ kurtulmuştur. TBMM'nin hazırlamış olduğu rapora göre Uludere olayı şu şekilde gerçekleşmiştir:

İHA Irak'ın kuzeyinden gelen ilk aracı 17.20'de, insan ve hayvanlardan oluşan grubu da ilk kez 18.23'te Irak'ın kuzeyinde yaklaşık 4,5 km içeride tespit etmiştir. İlk bombanın atıldığı 21:39'a kadar grup, 3 saat boyunca Türkiye'ye doğru hareket ederken gözetlenmiştir. İHA görüntüleri; Komisyon üyeleri ve görüntüleri analiz eden uzmanlar tarafından dikkatlice izlenmiştir. İHA görüntülerinde yalnızca insan, hayvan ve araç ayrımı yapılabildiği, dolayısıyla sadece İHA görüntülerine dayanarak terörist ya da sivil ayrımı yapmanın mümkün olmadığı, önceden yaşanan tecrübelerden hareketle grubun izlenen davranışlarından bazı çıkarımlar yapılabileceği değerlendirilmiştir.

Olay günü saat 21:06'da ilk grup Türkiye sınırına 50 ile 80 metre mesafede olduğu tahmin edilen açık alana ulaştığında, bu alanın en yüksek noktasında kümelenmiştir. Bu saat itibariyle ikinci grup da yaklaşık 1100 metre geride açık alanda beklemektedir. Gruplar yaklaşık 35 dakika açık alanda hiçbir güvenlik tedbiri almadan

hayvanlarını bırakarak bekleme yapmışlardır. Sağ kurtulanların ifadelerine göre ilk grup sadece açık alandaki en yüksek noktada telefon çektiği için telefon görüşmesi yapma maksadıyla toplanmıştır. Grubun hal ve hareketlerinden mevzilenme veya herhangi bir saldırıya karşı tedbir almadıkları aksine oldukça rahat tavırlar sergiledikleri görülmüştür. Grup bu noktaya kadar İHA gözetiminde açık alanlardan, Irak'ın kuzeyinden Türkiye'ye doğru giden toprak yoldan sınır noktasına ulaşmıştır. Ayrıca, grubun açık alanda beklediği nokta Gülyazı Tugayı'na yaklaşık 5 km mesafede olup top menzili içerisindedir. İHA tarafından ilk aracın 17.20'de, insan ve hayvanlardan oluşan grubun 18.23'te tespit edildiği ve ilk bombanın 21.39'da atıldığı bilinmektedir. Bu süre zarfında tüm kurum ve birimlerin eşgüdüm içerisinde çalışmasıyla görüntülenen grubun tanımlamasının yapılabilmesi için yeterli sürenin bulunduğu, bölgenin coğrafi koşulları ile birlikte grubun bombalandığı alan olan bekleme noktasının en yakın askeri üs bölgesine ve yerleşim yerine yaklaşık 4-5 km uzakta olduğu hesaba katıldığında, grubun terörist grup olup olmadığı hususunu teyit etmek için yeterli zaman olduğu halde bu imkanın iyi değerlendirilemediği kanaatine ulaşılmıştır (TBMM, Uludere Raporu).

Olay ile ilgili olarak STK'larca oluşturulan heyetlerin tespitleri ise şöyledir:

- Olayda tamamı sivil olup, otopsi tespit tutanağına göre yaşamını yitiren kişilerden 17 kişinin çocuk, 14 kişinin yetişkin ve diğer 4 kişinin ise yetişkin olarak tespit edilen kişilerin yaş aralığının genel olarak 19-25 yaş aralığında olduğu,
- Olay esnasında gruba DUR ihtarı yapılmadığı ve uyarılmadıkları, yaşamını yitiren insanlardan hiçbir surette güvenlik güçlerine ateş açılmadığı, askerlerin de bireysel olarak ateş etmedikleri, olayda uçakların bombardıman yaptıkları ve ölümlerin bu nedenle olduğu,

- Sivillerin olay yerinde bulunan güvenlik güçlerince tanınan ve bilinen insanlar oldukları, güvenlik güçlerinin sınır ticareti nedeniyle yapılan bu gidiş ve gelişlerden haberdar oldukları,
- Yapılan tespitler ile görgü tanıklarının ve köylülerin anlatımından sınır ticareti için aynı güzergâhın sürekli kullanıldığı ve güvenlik kuvvetleri dahlinin herkesçe bilindiği, kullanılan yolun patika yol olmadığı, yolun üstünde maden ocaklarının bulunduğu,
- Resmi açıklamaların aksine olay yerinin Sinat-Haftanın olarak adlandırılan bölgeye uzak olduğu, saldırıya uğrayan grubun da Irak-Türkiye sınırının üstünde olduğu,
- Olaydan sonra hiçbir resmi kurumun yaralıları ve cenazeleri almak için girişimde bulunmadıkları ve köylünün kendi imkânlarıyla olay yerine geç intikalden dolayı kimi yaralıların kan kaybı veya donarak öldükleri, olaydan sonra köylülerin cenazeleri almaya gitmeleri ile birlikte yol kesen askerlerin oradan ayrıldıkları, cenazelerin köylüler tarafından alınarak kendi imkanları ile Gülyazı köyüne getirildikleri,
- Hastane koşullarının otopsi işlemine elverişli olmadığı, cenazelerin gelişigüzel odalara bırakıldığı, cenazelerin akrabaları tarafından battaniyelere sarıldıkları, hastane personelinin yetersiz sayıda olduğu ve cenazelerin aileler tarafından otopsiye ve cenaze araçlarına taşındığı,
- Cenazelerden otopsi sonucunda elde edilecek delillerin mevcut koşullar nedeniyle usulüne uygun şekilde alınamayacağı, bu nedenle delillerin karartılma ihtimalinin yüksek olduğu,
- Hastanede görülen cesetlerin bir kısmının yanmış, iç organlarının dışarıda olduğu, çoğunun kafatasının parçalandığı, vücut bütünlüklerinin parçalanmak suretiyle bozulduğu,
- Olayda tahrip gücü çok yüksek, yakıcı nitelikte mühimmatın kullanıldığı,
- Katliamı yapan şüpheliler olarak herhangi bir gözaltı ve tutuklama olmadığı,
- Olayın meydana geldiği yerin Türkiye-İrak sınırının sıfır noktası olduğu,

- Olayda hayatını kaybedenlerin sınır ticareti (mazot, sigara ve gıda maddeleri) ile uğraştıkları, bunun uzun yıllardan beridir karakolun bilgisi dahilinde yapıldığı, özellikle son bir ayda karakol tarafından kolaylık sağlandığı ve müsamaha tanındığı tespiti yapılmıştır.

Kaçakçılık, uzun yıllardan beri bölgenin bir gerçeğidir. Resmi kurumların göz yumduğu bir geçim kaynağıdır. Öyle ki resmi araçların bile kaçak mazot kullandığı ifade edilmektedir. Kaçakçılığa giden köylüler, operasyon dönemlerinde sınırı geçmemeleri konusunda karakol tarafından uyarılmaktadır.

Uludere olayında tamamen sivil siyasetin denetiminden kaçırılmaya çalışılan, güvenlik endişesi arttırılarak ordunun konumunu güçlendirecek bir çaba göze çarpmaktadır. Olay, bölgedeki askeri yetkililerin tek başına gerçekleştirildiği bir eylem gibi görünmemektedir. Geçen zaman içerisinde bunun böyle olmadığı da ortaya çıkmıştır.

Köyde bulunan Sınır Tabur Komutanlığı'nın operasyon dönemlerinde kendilerini "Şu vakitte kaçağa çıkmayın, harekât/operasyon olacak" diye uyardıklarını, katliamdan bir gece öncesinde 120 katırla Kuzey Irak'tan mazot ve şeker getirdiklerini ifade eden köylüler, 28 Aralık gecesi hiçbir uyarı almadıklarını söylüyorlar. Yaşamını yitiren insanların yakınları, her zaman olduğu gibi 28 Aralık gecesi de İHA'ların (Heronların) seslerini duyduklarını, akabinde duyulan top atışları üzerine Jandarma Tabur Komutanlığı'nı telefonla arayıp, kalabalık bir kafilenin Irak sınırından mal getirdiklerini kendilerine bildirmiş.

Olay sonrasında bombalanan bölgeye gittiklerinde ateşler ve dumanlar içerisinde akrabalarının parçalanmış cesetleriyle karşılaştıklarını ifade eden Ortasulular bazı ağır yaralılar için ambulans çağırdıklarını fakat askeri araçların yolu kesmesi ve

ambulansların geçişine izin vermemesi üzerine 8 veya 10 kişinin kan kaybından vefat ettiğini belirtiyorlar.

Uludere olayının, bilhassa bölge insanları üzerinde olumsuz psikolojik etkileri de olmuştur. Bu olumsuz psikolojik etkiler, Türkiye Psikiyatri Derneği tarafından şu şekilde rapor edilmiştir:

- Travma sonrası stres tepkileri.
- Gece sık uyanma, gece uyumakta zorluk.
- İrkilme.
- Güvensizlik.
- Korku ve kaçınma: Çocuklar okula gitmek istemiyor, asker görünce saklanıyorlar, kabus gördükleri için uyumak istemiyorlar, yalnız kalamıyorlar, karanlıkta kalamıyorlar, uçak sesi duyunca korkuyorlar. Çocuklar uçak sesi duyunca saklanıyor
- İsteksizlik, keyifsizlik, zevk alamama...
- İştahsızlık.
- Boşluk ve boşunalık duygusu.
- Yaşamın anlamsız gelmesi.
- Yabancılaşma, insanların kendilerini anlamadığını hissetme.
- İnsanlardan uzaklaşma.
- Kaygı ve güvensizlik: Bundan sonra daha beter olacak her şey, çocuklarımız hapsedilecek, konuşursak terörist diye suçlanacağız, yavrularımızın hesabı sorulmayacak; askere ve hükümete güvenmeme.
- Çaresizlik.
- Değersiz hissetme.
- Nefret ve öfke: Suçluların bulunmamasına, kaymakam olayından sonra tutuklanmalara, devletten kimsenin hatır sormadığına, yeşil kartların iptal edilmesine, tazminat ödenmek istenmesine, özür dilenmemesine, adaletsizliğe...

- Suçluluk duygusu: Biz niye yaşıyoruz ki gençler ölmüşken, yaşıyoruz da bir şey de yapamıyoruz, elimizden ne gelir ki...
- Utanç: Ticaretten söz etmeye utanıyoruz, ölen aileler yanında kalbi kırılacak diye insanlar katırlarını şehit ailelerinden saklıyor.

Uludere olayı, asker-sivil siyaset ilişkileri açısından askeri vesayet dönemlerini hatırlatan bir olaydır. Burada otoritenin pratikteki uygulayıcısının sivil siyaset mi yoksa ordu mu olduğu konusunda bazı tartışmalar yaşanmıştır. Bu olay karşısında gösterilen siyasi refleks, olayın aydınlatılması noktasında değil, zararın hafifletilmesi noktasında işlemiştir. Yaşamını yitiren insanların ailelerine tazminatlar verilmiştir. Bu olay, ulus devlet, otorite ve meşruiyet ilişkisini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Nitekim ilerleyen dönemlerde bu olayla ilgili aydınlatılması gereken noktalar konusunda siyasetin ve mağdur olanların karşılıklı beklentileri oluşmuştur. Ancak devletin kendi kurumlarını sahiplenmesi, meşruiyetini sorgulama noktasında otorite boşluğu oluşturmak istememesi, ilk siyaset felsefesi tartışmalarından itibaren takip edilebilecek bir otorite kabulünü yansıtmaktadır.

SONUÇ

Ulus devlet, ulus tanımı temelinde merkezi bir yönetim biçimine karşılık gelmektedir. Bu devlet modelinde, bütün siyasi, iktisadi, sosyal ve siyasal hayat, devlet tarafından tanımlanan ulus çıkarları doğrultusunda düzenlenmeye çalışılır. Tarihsel süreçte ulus devletler de değişimler geçirmişlerdir. Öyle ki bir dönem yaşananlara bağlı olarak ulus devletlerin geleceklerinin olup olmayacağı bile tartışılmıştır. Sosyal medyanın yaygınlaştığı, muhtelif nedenlerden ötürü ülkeler arasında göçlerin yaşandığı, hızın her yere sirayet ettiği bir ortamda, tek ulusu merkeze alarak bir yönetim kurgulamak, elbette geçmişe göre daha çok tartışmayı beraberinde getirmektedir. Bu hususlar, ulus-devlet paradigmasının değişimini zorunlu kılmıştır. Bunların yanı sıra insan hakları karnesinin devletler arası ilişkilerde bir baskı unsuru olarak kullanılması, ulus devletleri keyfi hareket etme konusunda sınırlamıştır. İnsan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmeler de ulus-devletleri etkilemiştir. Bu sözleşmelere bazı çekinceler de düşerek taraf olan ülkeler, şeffaflaşmaya başlamıştır. Bu gelişim, bir taraftan da prematüre bir süreçtir. Zira devletler, kendi çıkarları için başka toplumlardaki insan hakları ihlallerine neden olacak olayları tetikleyebilmekte ve oradaki insan haklarına bu yolla müdahale etme meşruiyetini kazanmaya çalışmaktadırlar. Amerika Birleşik Devletleri örneğinde sıkça görülen bu durum, adeta başka devletlere müdahale etmenin bir aracı haline gelmiştir. Devletler, daha güçlü olabilmek için başka devlet ve toplumlara müdahale etmeyi zaruri görmeye başlamışlardır.

Ulus-devletlerin, dünya tarihinde bir karşılığı vardır. Türkiye ulus devletleşmeyi yirminci yüzyılda tecrübe etmiştir. Türkiye modernleşmesi içinde bir gelişme olan bu süreçte, modernleşmenin en önemli aktörlerinden birisi olan ordunun rolü

son derece önemlidir. Öyle ki meşrutiyet ve cumhuriyetin ilanı ve demokrasi dönemlerinde bürokratik vesayetın varlığını hissettirdiği söylenebilir. Üstelik bu vesayetın en önemli meşrutiyet kaynaklarının başında ulus devlet refleksi öne sürülmüştür. Gerçekleşen darbeler ve anti demokratik girişimler olgun bir siyasal kültürün gelişmesi önünde engel olduğu düşünölmektedir. Ayrıca farklı ve çoğulcu bir yapıdan ulus devlet üretme projesinin ürettiği sorunlar da göz önünde bulundurulmalıdır.

Ulus devletlerin en önemli gerilim alanlarının başında siyaset ve bürokrasi gerilimi vardır. Türkiye’de bu gerilim Osmanlı’dan günümüze kadar varlığını hissettirmiştir. Bu gerilimin çoğu zaman baş aktörü vesayetçi bürokrasi olmuştur. Vesayetçi bürokrasi kendisini sıklıkla siyasal tarihimizde göstermiştir. Türkiye’de yaşanan darbelerin tamamı esasında bu görünömler olarak okunabilir. Bu gerilimin ortadan kalkması uzun süreli istikrarlı hükümetlerin ve siyasal aktörlerin varlığı ile mümkündür. Vesayetçi sistemin yakın tarihimizde kendisini gösterdiği en önemli coğrafya Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesidir. Bu bölgede yaşanan sorunları, bürokrasi siyaset gerilimi ve vesayetçi bürokrasinin varlığı düzleminde okumak yeni perspektiflerin ortaya çıkması ve çözüm süreçlerinin daha aktif işletilmesi açısından son derece önemli görölmektedir.

Otorite, kendisini ve muhatabını tanımlayan bir güçtür. Ulus devlet, kanunlar üzerinden sınır koyan bir otoritedir. Devletin sivil ve askeri kurumları ve bu kurumların temsilcileri, meşru tanımının içinde değerlendirilen insanlardır. Dolayısıyla bürokrasinin meşru otorite kullanımına ortak olma çabası, vesayetın geleneksel varlığının ötesinde devletin varlık meşrutiyetinin kaynağı temsili açısından bir değerlendirmeyi hak etmektedir. Bu değerlendirmeyi Türkiye’nin yakın döneminde kendisini göstermiş olan olaylar

üzerinden gerçekleştirmek hem daha analitik bir yaklaşım sunmak hem de meselenin somutlaşmış halini daha iyi anlayabilmek için oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- 14-15 Ocak 2011 tarihlerinde Mazlumder ve bazı STK'larla yapılan Diyarbakır, Şırnak, Uludere raporlama gezisi sırasındaki görüşme ve gözlemler.
- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (2004). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Akay, H. (2011). *Türkiye'de Asker-Sivil İlişkileri: 2000-2011 Dönemine İlişkin Bir Değerlendirme*, Helsinki Yurttaşlar Derneği.
- Akçakaya M. (2016). "Weber'in bürokrasi kuramının bugünü ve geleceği" *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı. S. 275-295.
- Aldanmaz, O. (2010). *Küreselleşme Bağlamında Şırnak'ta Kültürel ve Sosyal Değişiklikler*. In M. N. Doru (Ed.), *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu* (pp. 431-454). Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Amaral, Ilídio do. (2002). *New Reflections on the Theme of International Boundaries*. (Ed. Clive H. Schofield). *Global Boundaries: World Boundaries*, Volume 1. London: Taylor & Francis e-Library.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arslan S. Yılmaz A (2006). "Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı Ve Düşüncesinin Değişimi" *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:2, sayı.1 s. 287-297*.
- Aydın, M. (2013). *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Bal, H. (2014). *Siyaset Teorisinde 'Otorite' Kavramı*. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2).
- Balta, M. (2003). *Kültürler Kavşağında Şırnak* (1. Baskı ed.). İstanbul: Elma Yayınları.
- Berktaş, H. (1983). *Kabileden Feodalizme*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Bozkurt, V. (2009). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. Bursa: Ekin Yayınevi.

- Buckley, T. (1996). *Aspects of Greek History: 750-323 BC*. Londra ve New York: Routledge.
- Bulaç, A. (1998). *Modern Ulus Devlet*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bulaç, A. (2010). *Kürtler Nereye*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Chan, J. (Ed.) (2001) *Encyclopedia of democratic thought* (1. Baskı ed.). Taylor & Francis.
- Çemrek, M. (2013). *Uluslararası Politika-II*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Çınar, M. (2014). *Siyaset*. (Ed. Yüksel Taşkın). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erkan, R., & Aydın, D. (2010). *Şırnak İlinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Özellikleri*. In M. N. Doru (Ed.), *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu* (pp. 183-193). Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Erözden, O. (1997). *Ulus-Devlet*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2004). *Bürokrasi ve Siyaset; Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2010). *Kamu Yönetimi*, Okutman Yayıncılık.
- Foster, M. B. (1971). *Masters of Political Thought*. London: G. Harrop & Co. Ltd.
- Friedrich, C. J. (1972). *Tradition and Authority* (1. Baskı ed.). London: Macmillan Education.
- Gündoğmuş, B. (2014). *Siyasal Tercihler- Şırnak Örnekolay Araştırması* (1. Baskı ed.). İstanbul: İlbey Matbaa.
- Güneş F. A. (2013). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Görünürlüğü Ve Demokratik Sivil Kontrolü, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* yıl:12, sayı: 24. ss. 205-228.
- Hagel, N. (Ed.). (2010). *Encyclopedia of Political Theory* (1. Baskı ed.). USA: Sage Publications.
- Hammond, S. J. (2009). *Political Theory: An Encyclopedia of Contemporary and Classical Terms* (1. Baskı ed.). London: Greenwood Press.

- Held, D. (1989). *Political Theory and the Modern State: Essays on State, Power, and Democracy* (1. Baskı ed.). UK: Polity Press
- Held, D. (ed.). (1983). *States and Societies*. New York: New York University Press.
- Heywood, A. (2012). *Siyaset Teorisine Giriş* (H. M. Köse, Trans. 4. Baskı ed.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Heywood, A. (2015). *Syaset* (15. Baskı ed.). Ankara: Açılım Yayınları.
- <http://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/292201212243-uludere-basin-duyurusu.pdf>
- İnsel, A. (2000-01). “*Kimlikler ve Devletin Hukuku*”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl 4, Sayı 13.
- İnsel A. (2007). “*Preoteryan Devlet ve Sahipleri*” (<http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4920/pretoryen-devlet-ve-sahipleri#.WbvNibJJZ0w>).
- Jellinek, Georg. (1911). *L'Etat moderne et son droit (Cilt I)*. (Editör: V. Giard & Brière). Paris: Bibliotheque Internationale de Droit Public.
- Kapani, M. (2016). *Politika Bilimine Giriş* (52. Baskı ed.). Ankara BB101 Yayınları.
- Karabulut, K. (2010). *Şırnak İlinin Kalkınma Stratejisi Nasıl Olmalıdır?* In M. N. Doru (Ed.), *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu* (pp. 925-937). Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Katz, D. (1978). “*Nationalismus als sozialpsychologisches Problem*”. in: *Nationalismus*, Hrsg.: Heinrich August Winkler, Königstein/ts.: Verlagsgruppe Athenäum, Hain, Scriptor, Hanstein.
- Kışlalı, A. T. (1984). “*Eski Yunanda Demokrasi ve Demokratik Düşünce*”. *Amme İdaresi Dergisi*, No.1.
- Koçel, T. (1989). *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul.
- Kojève, A. (2014). *The notion of authority*. London: Verso Books.

- Mansel, A. M. (1984). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Marshall G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Bilim ve Sanat: Ankara.
- Mayo, H. B. (1964). *Demokratik Teoriye Giriş*. (Çev. Emre Kongar). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Mazlumder Uludere Raporu, www.mazlumder.org.tr
- McNeill, W. H. (2015). *Dünya Tarihi* (16. Baskı ed.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Millard, A. (1987). *Welcome to Ancient Greece*. London: Penguin Books.
- Miller, D. (1976). *Social Justice*. Oxford: Clarendon Press.
- Okçu, D. (2010). *Şırnak İlinin Kaybolan Dini Zenginliklerinden 'Yezidilik'*. In M. N. Doru (Ed.), *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu* (pp. 889-897). Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Öcal, F. M., Darıcı, B., & Okyar, M. C. (2010). *Düş Toplumu-Tüketim İlişkisi (Şırnak Fenomeni)* (1. Baskı ed.). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özek, Ç. (1982). *Devlet ve Din*. İstanbul: Ada Yayınları.
- Özer, A. (2010). *Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler* (1. Baskı ed.). İstanbul: Hemen Kitap.
- Özer, Mehmet A. (2006). *Günümüzün Yükselen Değeri Yeni Kamu Yönetimi*, *Sayıştay Dergisi*, 59, 1-44.
- Palmer, R.R., Colton, I. (1978). *A History of the Modern World*. New York: Alfred A. Knopf, Inc.
- Peabody, L., Robert (Ed.) (1968) *International Encyclopedia of the Social Sciences (Vols. 1. Cilt)*. USA: Crowell Collier and Macmillan.
- Pierson, C. (2004). *The Modern State* (2. Baskı ed.). London: Routledge.

- Raynaud, P., & Rials, S. (2011). *Siyaset Felsefesi Sözlüğü* (N. K. S. İsmail Yerguz, Emel Ergun, Hüsnü Dilli, Trans. 2. Baskı ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sabine, G. (1969). *Siyasal Düşünceler Tarihi I*. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Sennett, R. (2014). *Otorite*. (Çev. K. Durand), 4. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sevim, Y. (2010). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Terör Nedeniyle Boşaltılan, Yeniden Yerleşime Açılan Köylerde Yapılan Çalışmalarla İlgili Bir Değerlendirme*. In M. N. Doru (Ed.), *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu* (pp. 241-253). Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Sikor, T., & Lund, C. (2009). *The Politics of possession: Property, authority, and access to natural resources* (1. Baskı ed.). United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Şenel, A. (1968). *Eski Yunanda Siyasal Düşünüş*. Ankara: SBF Yayınları.
- Şenel, A. (1970). *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*. Ankara: SBF Yayınları.
- Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi* (4. Baskı ed.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- TBMM Uludere Raporu
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/uludere_inceleme_raporu.pdf
- Tekin, F. (2010). *Modernleşme Ve Kırsal Çözülme Sürecinde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme*. In M. N. Doru (Ed.), (pp. 253-264). Şırnak Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Tekin, F. (2014). *Sınırın Sosyolojisi* (1. Baskı ed.). İstanbul: Açılım Kitap Yayınevi.
- Teschke, B. (1998). *Geopolitical Relations in the European Middle Ages: History and Theory*. International Organization, Vol. 52, No. 2.

- The American Heritage Dictionary*. (2010). Boston: Houghton Mifflin Company.
- Tortop, N., İspir, E.G., Aykaç, B., Yayman, H. ve Özer, M. A. (2007). *Yönetim Bilimi*, Nobel Yayın Dağıtım.
- Turgut, K. (2011). *Şehr-i Nuh Şırnak- Özel Dosya- İdarecinin Sesi*, 147(Eylül-Ekim), 125-126.
- Weber, M. (2014). *Bürokrasi ve Otorite* (H. B. Akın, Trans. 7. Baskı ed.). Ankara: Adres Yayınları.
- Wher, H. (1976). *A Dictionary of Modern Written Arabic* (4.Baskı ed.) (Editör: J. Milton Cowan). New York: Spoken Language Services.
- Yalçın, A. (1983). *İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi*. Ankara: SBF Yayınları.
- Yıldırım, U. (2010). *Şırnak'ta Göç ve Kentsel Bütünleşme*. In M. N. Doru (Ed.), *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu* (pp. 193-223). Şırnak Şırnak Üniversitesi Yayınları.